16 HAZİRAN 1960 SAYI : 304

AKİS

HAFTALIK AKTÜA[...] MECMUASI

FİYATI 125 KURUŞTUR

26
AĞUSTOS
ÇEKİLİŞİ
TALİH
ÖMÜR BOYUNCA AYLIK GELİR
ve
ZENGİN
PARA İKRAMİYELERİ İLE
SİZİN DE
KAPINIZI ÇALACAKTIR
TÜRKİYE VAKIFLAR BANKASI

AKİS

Haftalık Aktüalite Mecmuası

Yıl: 6, Cilt XVIII, Sayı: 304

Yazı İşleri

Rüzgârlı Sokak Ovehan Kat 3 Daire 7

Tel : 18992 P. K. 582 - Ankara

★

İdare :

Denizciler Caddesi 23/B

Rüzgârlı Matbaa Tel : 15221

★

İstanbul Bürosu

Cağaloğlu, Türkocağı C. Gürsoy Han

Tel : 27 18 07

★

Başyazar

Metin Toker

★

AKİS Neşriyat Ltd. Şirketi adına imtiyaz sahibi ve yazı işlerini fiilen idare eden mes'ul müdür

Kurtul ALTUĞ

★

Karikatür :

TURHAN

★

Fotoğraf :

Hüseyin EZER

Ege AJANSI

Associated Press

Türk Haberler Ajansı

★

Klişe :

Doğan Klişe

★

Müessese Müdürü :

Mübin TOKER

★

Abone şartları :

3 aylık (12 nüsha) : 12.50 lira
6 aylık (25 nüsha) : 25.00 lira
1 senelik (52 nüsha) : 52.00 lira

İlân şartları :

Santimi : 20 lira

3 renkli arka kapak : 2500 TL.

(İlân münderecatından mes'uliyet kabul edilmez)

★

İlân işleri :

Telefon : 15221

★

Dizildiği ve Basıldığı yer :

Rüzgârlı Matbaa — ANKARA

Telefon : 15221

Basıldığı Tarih: 15.6.1960

Fiyatı 125 Kuruş

Kapak resmimiz

A. P. Gözübüyük

İlim herşeyin üstünde

Kendi Aramızda

Sevgili AKİS Okuyucuları

Mecmua bu haftadan itibaren normal düzenine kısmen kavuşmuş bulunuyor. Üç haftalık çırpınma sayesinde, biraz geç de kalarak olsa AKİS Türkiyenin her tarafındaki yüz binlerle okuyucusuna ulaştırılabilmiştir. Baskı o derece fazla olmuştur ki bu yüzden bazı mecmuaların piyasaya bozuk çıkması önlenememiş, bir takım satırlar tamamile ezilmiş, okunmaz hal almıştır. Bunların fevkalâde hallerin doğurduğu fevkalâdeden ihmaller olarak kabul edilmesini rica ederiz. Şimdi, başımız nisbeten rahatladığından yüz binlik bir baskı için tedbirlerimizi almış bulunuyoruz. Gerçi gene bu miktarda mecmuayı piyasaya tel dikişi yapılmış halde çıkarmamız köhne tesislerimizle mümkün değildir. Fakat ümit ederiz ki bu hafta bozuk mecmua adedi hiç yüksek olmayacak ve okuyucularımız satırların mânasını keşfetmek için göz nuru dökmeyeceklerdir. Zaten teknik aks[illegible]larımızı affettirmek maksadıyla bütün AKİS ekibi 27 Mayıs sabahından itibaren seferber haldedir. Bu çalışmaların neticesi olarak bütün hâdiseleri bilinmeyen taraflarıyla ve derli toplu şekilde sadece AKİS aksettirmeye, okuyucularına manzarayı kuşbakışı seyretmek imkânını sağlamaya muvaffak olmuştur. Nitekim geçen haftanın sonunda Hürriyet şehitlerimizin Ankaradaki cenaze törenini radyolarının başında takip eden AKİS okuyucuları spikerlerin ağzından tanıdıkları bazı cümlelerin döküldüğünü işitmişlerdir. Hakikaten tören sırasında 27 Nisan - 27 Mayıs devresinin hikâyesini anlatan spikerler bu vazifelerini düpedüz AKİS okumakla en güzel şekilde yapmışlardır. Spikerler genç teğmen Ali İhsan Kalmazın hikâyesini ve şehadetini de AKİS in cümleleriyle dinleyicilerine nakletmişlerdir.

Okuyucularımıza bu hafta da alâkalarına lâyık bir mecmua hazırlayabilmek için çalıştık. YURTTA OLUP BİTENLER sayfalarımızda bir hafta boyunca başkentte cereyan eden bütün hâdiselerin tafsilâtlı hikâyesi bulunmaktadır. Yeni iktidarın nelerle meşgul olduğu, hangi şartlar altında ve nasıl bir istikamette çalıştığı dikkatle tetkik olunmuş, AKİS muhabirleri kapalı kapıların arkasında olup bitenleri öğrenmek imkânını sağlamışlardır. Bundan başka Yassıadaya sevkleri bir sürpriz teşkil eden Bayarla Menderesin Harbiyeden nasıl çıkarıldıkları, hangi vasıtalara bindirildikleri, bu yolculuk sırasındaki ruh haletleri ve adadaki hayat şartları aynı sayfalarda en emin kaynaklardan alınan malûmata dayanılarak anlatılmaktadır. Okuyucularımız Ankarada ısrarla dolaşan ve Namık Gedikin intiharıyla alâkalı bir iddianın üzerinde de şüphesiz dikkatle duracaklardır.

★

Bu hafta zevkle okuyacağınız yazılardan biri "C.H.P." başlıklı yazımız olacaktır. İnönünün partisinin pek kısa bir istikbalde Türkiyede iktidarı yeniden ele alacağından artık zerrece şüphe yoktur. İçerde de belirtildiği gibi aslında bunun İhtilâlle bir alâkası mevcut değildir ve C.H.P. yi İhtilâl iktidara getirmiş olmayacaktır. AKİS bundan aylarla evvel neşrettiği -ve iktidar büyüklerini deliye çeviren- meşhur Seçim Haritasında Türkiyede durumun ne olduğunu ortaya koymuştu. 1959 dan itibaren Türkiyede geniş seçmen kütlesinin C.H.P. safına geçmiş olduğu açık bir hakikattir. İhtilâl sayesinde millî iradenin bu tezahürü kardeş kavgasına mahal vermeksizin tecelli edecek, iktidar bir demokrasiye lâyık şekilde kolaylıkla devredilecektir. Ancak bu, C.H.P. nin kendisini o yakın iktidar günlerine daha iyi hazırlaması lüzumunu doğurmaktadır. "C.H.P." başlıklı yazımızda okuyucularımız bu parti içinde beliren ve durdurulması gereken bir takım şahsi endişe, temayül ve gayretlerden haberdar olacaklardır. Hiç bir partiyi tutmadığı ve sadece inandığı fikirleri savunduğu, bir partinin ikbalini değil memleketin saadetini düşündüğü artık herkes tarafından anlaşılmış olan AKİS bugünkü Geçici İdareyi de, yarınki İktidarı da ve onun karşısında belirecek Muhalefeti de dün D.P. yi yaptığı gibi ikaz etmekte devam edecektir. Bizim "dostlara yardım" anlayışımız budur. Nitekim bu haftaki başyazısında da Metin Toker C.H.P. den bütün namuslu aydınların -bizim kanaatimizce bugünkü İhtilâl onların eseridir- ne beklediğini dile getirmektedir. Elbette ki bu ikazlar bugünden kaale alınırsa bir fayda verecektir. Ümidimiz yarın memleketin mukadderatını ele alacak bir takım politikacının on sene sonra süngüyle dürtülerek bir defa daha Harbiyeye götürülmesine lüzum kalmaması ve bu zevatın gözlerini bugünden açmalarıdır. Zira bu millet artık "iyi idare" istemektedir.

Saygılarımızla **AKİS**

YURTTA OLUP BİTENLER

Milli Birlik Komitesi toplantı halinde
Meşruiyet mutlaka seçime bağlı değildir

Millet

Çalışma zamanı

Bu hafta, uzun yıllardan, hattâ 1950 den de evvele giden pek uzun yıllardan sonra ilk defa olarak Türk milleti kendisini idare eden mesul şahısların ağzından memleketin hakiki durumunu öğrendi. Sadece öğrenmekle kalmadı, çok çalışması ve kemerlerini sıkması tavsiyesini de aldı. Gerçi bu tavsiyeler vaktiyle de yapılırdı, fakat bunlar meşhur Kalkınma Edebiyatının parçalarıydı ve zaten Cadillac'lardan inmeyen, şarklı ahbaplarına binbir gece âlemleri yaşatan kimselerin ağzından çıkardı. Geçen haftadan bu haftaya Ticaret Bakanı Cihat İren, Devlet Bakanı Şefik İnan, Sanayi Bakanı Muhtar Uluer ancak politikacı olmayan devlet adamlarına has açıkkalplilikle her şeyi radyodan millete olduğu gibi anlattılar. Gerçi bu suretle meşhur İmarcının ve Kalkınmamızın baş mimarının marifetleri daha açık şekilde ortaya çıktı, Menderesin Türkiyeye bir takım hizmetler yaptığı masalı bütün cazibesini kaybetti. -Buna hâlâ inanmakta devam eden, galiba sadece bizim iyiniyet dolu Amerikalı dostlarımızdan ibarettir-. Ama açıklamalar Devlet Başkanından en basit vatandaşa herkesin omuzlarına mühim vazifeler yükledi. Hâdiseler gösterdi ki milletçe selâmetimiz D.P. li politikacıların açtığı "az iş - çok kazanç" yolunu ebediyen kapayıp "çok iş - az verim" istikametinde süratle ilerlemektedir. Geçici İdarenin mesulleri, selefleri gibi gökteki ayı vaad etmekten de dikkatle sakındılar. Yük ağır, yol uzun, zahmet çok olacaktı. Nitekim aldıkları cesaretli kararlarla eşiğine geldiğimiz felâketi durdurmaya muvaffak oldular.

Bu haftanın başında herkes yeni idarecilerin giriştikleri hareketin "bugünü kurtarmak" tan ileri bir vasıf taşıdığını farketmekten geri kalmadı. İrenler, İnanlar, Uluerler ve bugünlerde konuşacak olan Alicanlar yarın iktidardaki yerlerini almaları mukadder -ve elzem- profesyonel politikacılara başarı yolunu da göstermiş oldular. Zira 27 Mayıs hareketi ispat etmiştir ki milleti kandırarak iktidara gelmek kabildir, milleti kandırarak iktidarın ömrünü uzatmak da kabildir ama milleti kandırmanın insanı sürüklediği âkibet bir nefret ve iğrenme denizinin ortasındaki Yassıadada ikamete mecbur edilmektir.

İnkılap

Saat 12 yi vurdu

(Kapaktaki Bakan)

Geçen haftanın sonlarında bir gün, akşamın Ankaraya çökmek üzere olduğu saatlerde Adalet Bakanlığının kütüphanesindeki otuz kişilik upuzun masada oturanlardan iri, yakışıklı yüzlü, beyaz saçlı bir adam etrafına bakındıktan sonra:

"— Ne mutlu! Dedeler, babalar ve torunlar bir hukuki meseleyi görüşmek üzere bir araya geliyorlar, rahatça, serbestçe konuşuyorlar, kararlara varıyorlar" dedi.

Konuşan İstanbul Üniversitesinin meşhur hocası Hıfzı Veldet Velidedeoğluydu. "Dede" diye bahsettiği masanın başındaki başkanlık mevkiini işgal eden Ord. Prof. Tahir Tanerdi. "Baba" diye kendisinden bahsediyordu. "Torun"lar derken yan taraflarda oturan askeri adli hâkimlere ve Muammer Aksoya bakıyordu.

Haftanın içinden

C. H. P. Hakkında

Metin TOKER

On senelik bir muhalefet devresinden sonra sayın İnönünün, partisi C.H.P. ile birlikte Türkiyenin mukadderatını yeniden eline alacağı anlaşılıyor. Sayın Muhalefet liderinin de, partisi C.H.P. nin de on sene evvelki İnönü ve C.H.P. olmadıkları muhakkaktır. Nitekim bu ihtimalin bütün yabancı basında sadece alkışlanmakla kalmaması, memleketimizde istikrarın sağlanması, normal bir devrin açılması için müstesna bir imkân olarak gösterilmesi bu yüzdendir. Hakikaten şu anda milletimiz de, milletimizin geçici idarecileri de nazarlarını Türkiyenin 1 numaralı devlet adamına çevirmişlerdir ve onun prestijini, tecrübelerini, enginliği son on senede daha iyi ortaya çıkan kabiliyetlerini İkinci Cumhuriyetin temeli yapmak arzusundadırlar. İkinci Cumhuriyet trenini rayın üzerine yerleştirip ona gerekli hızı verdikten, yani ömrünün gayesi olan demokratik bir Türkiyenin mesut ufuklara doğru ilerlediğini gördükten sonra sayın İnönü şan ve şerefle siyasî hayatını tamamlayacak, çekildiği köşesinden milletinin saadetini paylaşacaktır. Ancak bu gıpta edilecek sona erişmek için sayın İnönü şimdi, partisi C.H.P. ile birlikte bir yeni ve çetin imtihanı daha başarıyla vermek zorundadır.

27 Mayıs hareketini ben, daha 27 Mayıs sabahının saat dördünden itibaren basit bir askerî darbe olarak görmemişimdir. Bu binlerle insanın çok fedakârlığa, çok ıstıraba, çok göz yaşına malolan ve senelerdir süren mücadelesinin başarıyla neticelenmesi hâdisesidir. Gözlerinin önünde cereyan eden vak'alara doğru teşhis koymasını bilenler olacakları aynen ve bir bir söylemişlerdir. Son safhada, beklendiği üzere, Türk Silâhlı Kuvvetlerinin mensupları kendilerinden evvel fikir adamlarının, gençlerin ve ilim adamlarının yaptıkları gibi bütün tehlikeyi göze alarak nihaî darbeyi indirmişlerdir ve bir diktatörlük böylece çöküp gitmiştir. Şimdi milletin hakikî arzularının gerçekleşmesi devrine ayağımızı atmış bulunuyoruz. Geçici İdare mevcut pürüzleri yoketmek, eskinin hesabını görmek, gerekli tasfiyeyi yapmak ve yenilere tertemiz bir vasat bırakmak vazifesini, bu şerefli fakat çetin vazifeyi yüklenmektedir. İtiraf etmek gerekir ki bütün Cumhuriyet tarihinde daima en müşkil anlarda memleket mukadderatına el koyma talihinden -veya talihsizliğinden- bu sefer C.H.P. yi Türk Silâhlı Kuvvetleri kurtarmaktadırlar. Zira düşmüş İktidarın idarecileri 27 Mayıs hareketini bir zaruret haline getirmeselerdi ilk seçimde sayın İnönü partisiyle birlikte iktidarı gene alacak, fakat öyle zorluklarla karşılaşacaktı ki bunları yenmek için bir Herkül kudretine ihtiyacı olacaktı. Şimdi sayın İnönü ve C.H.P. büyük bir ferahlık ve sükûnet içinde, fakat yüreklerinde mesuliyet duygusu kendilerini yarınki vazifelerine dikkatle hazırlamak mevkiindedirler. Sayın İnönü ve C.H.P. bir hakikati gözden uzak tutmamalıdırlar: Son bir ayın hâdiseleri kendilerini aşmıştır, son bir ay içinde millet topyekûn bütün politikacıların ilerisinde olduğunu göstermiştir. Sayın İnönü ve partisi ilk iş olarak hâdiselerin seviyesine çıkmak, millete yetişmek zorundadırlar. Bu, çetin bir hedeftir.

Evvelâ, politikayı çirkin politikacılardan temizlemek sayın İnönünün boynunun borcu halindedir. Çirkin politikacının tarifi klâsik hale almıştır. Bu önce kendisini, sonra partisini, nihayet memleketini göz önünde tutan, hareketlerinde menfaat hesaplarını böyle bir sıra üzerinden gözeten politikacıdır. İtiraf etmek lâzımdır ki Bayar ve Menderes, kurdukları sistemle sadece kendi taraftarlarını, dostlarını değil muarızlarını, rakiplerini de ifsat etme, lekeleme, suça sürükleme yolunu denemişler ve itiraf gerekir ki daima başarısızlığa uğramamışlardır. C.H.P. de partizanca görüş belki bir nefis müdafaası olarak filizlenmiş, itibar kazanmış, gelişmiştir. C.H.P. de partizanca görüş belki bir zaruretin icabı diye iltifat görmüştür. Ama böyle bir nefis müdafaasının, böyle bir zaruretin ortadan kalktığı bugün bu yılanın C.H.P. de hâlâ çöreklenmiş oturduğunu görmek hazin oluyor. Kaldı ki C.H.P. nin iktidar mevzuunda artık hiç bir endişesi olmamak gerekir. Seçim sistemi ne olursa olsun, seçim ne zaman yapılırsa yapılsın, seçim günü şartlar ne halde bulunursa bulunsun, sandık başında karşısına kim çıkarsa çıksın C.H.P. rahat bir ekseriyetle iktidara gelecek, on yıllık mücadelesinin haklı mükâfatı olarak İkinci Cumhuriyetimizin de ilk tuğlalarını milletçe atılan temel üzerine yerleştirmek şerefini kazanacaktır. Vaziyet bu olduğuna göre hâlâ küçük hesaplara girişmek, hâlâ basit endişelere kapılmak, hâlâ gayretkeşlik etmek insana daha da fazla batıyor.

İkinci Cumhuriyetimizin bu hazırlık devresinde sayın İnönüye ve partisine, memleketteki müstesna itibarları ve ifade ettikleri kuvvetle de mütenasip şekilde rol düşmektedir. Sayın İnönü ve partisi, niçin söylemekten çekinmeli, bugünkü Geçici İdarenin mânevi desteğini teşkil etmekte, onun fikri platformunu meydana getirmektedirler. Bu bakımdan atılan her adımda tesirleri ister istemez büyük olmaktadır. Böyle anlarda yapılması gereken şey memleketçi görüşleri parti mülâhazalarının üstüne çıkarmak, Geçici İdareyi C.H.P. için en faydalı değil, memleket için en faydalı tedbirleri ve tutumu almaya teşvik etmektir. Geçici İdarenin partilerüstü davranışı bir çok C.H.P. liyi rahatsız edebilir, hattâ Geçici İdare bazan komplekslere boyun eğerek bu istikamette ifrata bile kaçabilir. Ama bu gibi hallerde dahi, sanırım, sayın İnönüye ve C.H.P. ye düşen, Türkiyenin uzun istikbalini ön plânda tutmaktır. Anayasa hakkında, Seçim Kanunu hakkında, dünkü rejimin mesulleri hakkında, D.P. nin mukadderatı hakkında kararlar alınırken C.H.P. hâdiselerin tabiatı icabı söz sahibi olacaktır. Eğer sözünü partizanların tesiri altında kalmaksızın söylemezse, eğer geçen bir ayın tecrübelerinden ders aldığını belli edemezse, eğer namuslu aydının kendisinden ne istediğini anlayamazsa sayın İnönü partisiyle birlikte ilk seçimde gene iktidara gelecektir. Ama bu iktidar, bizim arzuladığımız iktidar olmayacaktır.

Upuzun masa cam kaplıydı. Camın altında petrol rengi bir çuha vardı. Her iskemlenin önüne isabet eden yere "Adliye Vekâleti" başlıklı küçük bloknotlar ve muntazam açılmış Nur marka kurşunkalemler konmuştu. O gün kütüphane saat 16.15 de dolmuştu. Geçmiş iktidarın mesullerinin nasıl yargılanacaklarını tayin edecek, daha doğrusu bu yargılamanın usulü hakkında Millî Birlik Komitesine rapor verecek ilim heyetinin Bakan olmayan âzaları yerlerini almışlardı. Heyete bir Bakan değil, Ord. Prof. Tahir Taner başkanlık edecekti. Heyetin üç Bakan âzası -Adalet Bakanı Abdullah Gözübüyük, Devlet Bakanı Âmil Artus, Basın - Yayın Bakanı Zühtü Tarhan - meşru bir mazeretten dolayı gecikmişlerdi: Hürriyet şehitlerinin cenaze törenine hükümet olarak katılıyorlardı. Nitekim biraz sonra onlar da geldiler. İçeri ilk giren kahverengi bir elbise giymiş, yeşil kravat takmış Adalet Bakanı Abdullah Gözübüyük oldu. Eski bir Türk ananesine uyarak, cenazeden geldiğinden ellerini yıkadı, Tahir Tanerin solundaki iskemleye oturdu. "Dede" nin üzerinde gri bir elbise, boynunda bordo kravat vardı. Kulağına ağır işitenlere mahsus bir âlet takmıştı. Bazı lâfları duymuyor, duymak zahmetine de katlanmıyor, gülümsüyordu. Odada tatlı bir hava esiyordu. Daha sonra Devlet Bakanı Âmil Artus kapıda göründü. Saçlarını taramağa bile vakit bulamamış, koşup gelmişti.

Komisyon âzaları upuzun masanın yarısını bile işgal etmiyorlardı. Bakanları beklerken birer orta şekerli kahve içmişler, sadece Tahir Taner az şekerliyi tercih etmişti. Herkesin tamam olduğu anlaşılınca Adalet Bakanı ayağa kalktı ve açış konuşmasını yaptı. Birbuçuk daktilo sayfası ebadında bir metin hazırlamıştı. Konuşmasının yarısında duraladı. Boğazı kurumuş, heyecanlanmıştı. Bir yudum su içti ve öyle devam etti. Bütün bir milletin kanaatine tercüman oluyor, eski rejimin mesullerinin tarihte görülmemiş derecede ağır suçlar işlediklerini ifade ediyordu. Abdullah Gözübüyüke hak vermemenin imkânı yoktu. Tarihte pek az iktidarın liderleri bizim Demokratlar kadar el üstünde mesuliyet mevkilerine taşınmışlar, orada milletlerine bizimkiler kadar ihanet etmişler, bizimkilerinki nevinden imha plânları tasarlamışlardı.

Adalet Bakanı konuşmasını tamamladığında kütüphaneyi kısa bir sessizlik kapladı. Odada bulunup ta komisyona dahil olmayanlar âzaları selâmlayarak usulca çekildiler. Heyet gizli oturumuna başladı.

Hukuk nizamı

Adalet bakanlığında bu hâdise cereyan ederken en ziyade merak içinde olanlar eski rejimin mesulleri ile onların yardımcıları ve destekleriydi. Nasıl yargılanacaklardı? Kendilerine savunma hakkı verilecek miydi? Yoksa kendilerinin kullandıkları cinsten bir takım savcılar -Rahmi Ergil gibi- hazır iddianameler okuyacaklar, bir takım hâkimler -Celil Cevheroğlu gibi- hazır kararlara imza mı basacaklardı? Vaziyet bu haftanın başında aydınlandı ve yeni idarenin hiç bir haksızlık yapmak niyetinde bulunmadığı, ama suçların üzerine sünger de çekmeyeceği anlaşıldı. Hakikaten pazar akşamı yeni idareyi bağlayan Geçici Anayasa hakkında bilgi edinenler Demokrat büyükleri ve ideal arkadaşlarını hangi akıbetin beklediğini öğrendiler.

Nitekim o akşam Devlet Bakanı Âmil Artus bir basın toplantısı tertipleyerek iki gün evvel toplanan ilim heyetinin ne gibi bir prensip kararına vardığını Geçici Anayasa dolayısıyla açıkladı. Toplantının gayesi Geçici Anayasayı takdim etmek ve bu mevzuda milleti aydınlatmaktı. Toplantı kalabalık oldu ve Âmil Artusa çeşitli sualler soruldu. Geçen rejimin sakıt Cumhurbaşkanını, Başbakanını, Bakanlarını, milletvekillerini ve bunların sabit suçlarına iştirakleri bilinen kimseleri yargılamak üzere bir Yüksek Adalet Divanı kuruluyordu. Divan bir başkan ile sekiz âzadan teşekkül edecekti. Başkan ve âzalar üç çeşit kaza organından, adlî - askerî - idarî kaza organından seçilmiş hâkimlerden müteşekkil olacaktı. Seçim için teklifi Bakanlar Kurulu yapacak, Millî Birlik Komitesi uygulayacaktı. Bu Yüksek Adalet Divanının kararları ke-

Tahkikatı tanzim komisyonu vazife başında

Hesaplaşma zamanı

sin olacak ve bunlara itiraz olunamayacaktı. Sadece idam hükümlerinin infazı Millî Birlik Komitesinin tasdikinden geçecekti.

Sanık, ayağa kalk

Peki, Yüksek Adalet Divanına kimler sevkedilecekti? Bunu tayin için bir Yüksek Soruşturma Kurulu kuruluyordu. O Kurul bir Başkan ile otuz âzadan mürekkep olacaktı. Başkan ve âzalar gene Bakanlar Kurulunun teklifi üzerine Millî Birlik Komitesi tarafından tâyin edilecekti. Bu Başkan ve âzalar arasından Yüksek Adalet Divanının Baş savcısı ile beş yardımcısı aynı usulle seçilecek ve onlar sabıkların yargılanmasında iddia makamını teşkil edeceklerdi. Âmil Artus o gün daha fazla bilgi vermedi. Ama bu haftanın ortalarında AKİS'in öğrendiğine göre Yüksek Soruşturma Kurulunun çalışmaları şöyle olacaktır: Kurul küçük komisyonlara ayrılacak, hakkında iddia bulunan kimselerin durumunu inceleyecek, bu mevzuda bir rapor tanzim edecek ve kurul umumî heyetine sunacaktır. Böylece her durum kurul umumî heyetinde görüşülüp karara bağlanacak ve tıpkı savcıların yaptığı gibi Yüksek Soruşturma Kurulu sanıklar hakkında bir iddianame düzüp bunları Yüksek Adalet Divanın bilebileceği cevabını verdi. kuki bütün formalite tamamlanmak suretiyle eski iktidar mesulleri yargılanacaklar, Divan önünde şahit, delil, vesika gösterecekler, savunmalarını yapacaklardır. Mekanizmanın normal mekanizmadan tek farkı olacaktır: Son derece süratle işleyecek, bir takım oyalamalara imkân bırakmayacaktır. Cezayı geciktirmek kabil halden çıkarılacaktır.

Haftanın başlarında Yüksek Adalet Divanının Yassıadada faaliyete geçeceği söyleniyor, duruşmaların pek tabiî açık olacağı bildiriliyor, yerli ve yabancı basın tarafından takip edilebileceği açıklanıyor, celselerin filme, televizyona alınması imkânları sağlanıyordu. Salı günü başka bir basın toplantısında gazeteciler Millî Birlik Komitesinin bir sözcüsüne duruşmanın yeni seçimlere kadar bitip bitmeyeceği hususunda sual sorduklarında sözcü bunu ancak Divanın bilebileceği cevabını verdi. Anlaşılıyordu ki ilim heyetlerinin tavsiyesiyle yargılama usulünü tâyin eden Geçici İdare yargılamanın seyrini de kaza organlarına bırakacak ve böylece tarafsızlığının tam delilini verecekti. Nitekim geçenlerde bir gün bizzat Cemal Gürsel kendisiyle konuşan News Week muhabirine sabıkaların suçluluk derecesi hakkında bir şey söyleyemeyeceğini, ancak Cum-

Millî Birlik Komitesi basın sözcüleri

Doğru söyleyeni dokuz köye davet ederler

hurbaşkanıyla, Başbakanıyla, Bakanlarıyla D.P Meclis Grubunun bütün âzalarının siyasî haklarından mahrum kalmalarının tabiî bulunduğunu bildirmişti. Doğrusu istenilirse Cumhuriyet tarihinin tek kirli Meclisini teşkil eden bu zevat için bu ceza cezaların asgarisi olacak, varsa öteki suçlarından dolayı yiyecekleri mahkûmiyet -elbette bir Celâl Yardımcı ile bir Fatin Rüştü Zorlunun durumu aynı olmayacaktır- buna eklenecekti.

Canın yongası

Fakat bu haftanın başında asıl memnunluk uyandıran karar gayrımeşru iktisapların müsadere olunacağı ve milletin mallarının millete iade edileceği yolundaki karar oldu. Politikacılar hesap sorulacak mı, hesap sorulmayacak mı münakaşasını yaparken askerler ve ilim adamları tutumlarını tâyin etmişlerdi bile. Bu yüzdendir ki, hukukçuların tavsiyesiyle askerler Geçici Anayasada eski Anayasanın müsadereyi meneden maddesinin kaldırıldığını ilân ettiler. İlk iş olarak sakıt Cumhurbaşkanı, Başbakan, Bakanlar, milletvekilleri ve onların yardımcıları mal beyanına tâbi tutuluyorlardı. Bunlar en kısa zamanda alâkalı mercie bir beyanname verecekler ve hem kendilerine, hem yakınlarına ait malları, içerdeki ve dışardaki servetlerini bildireceklerdi. Tabiî meselâ Fatin Rüştü Zorlunun "dışardaki servet" hanesine ne yazacağı, Samet Ağaoğlunun D.P. muhalefetteyken bedava rakı peşinde koşarken on yıl sonunda multimilyoner oluşunu nasıl izah edeceği, "zeki iş adamı" eniştesi Werner efendinin Almanyada ne miktar para beyan buyuracağı pek alâka uyandıracaktı. Bu haftanın başında Ankarada bu beyanname muhteviyatının açıklanması yolunda karara varıldı. Böylece sabıkların servetleri, malları, mülkleri ortaya çıkacak ve kendilerine karşı asıl nefret o zaman millet sinesinden yükselecekti. Yoksa hâlâ bir takım D.P. borazanları kenar semtlerde "Yavuz Menderes" edebiyatı yapıyor, bu âhır zaman peygamberinin Yassıadadan kuş sırtında kaçırılacağını müjdeliyor, onun yaptığı bunca yolu, getirdiği suyu milletin nasıl inkâr edeceğini soruyordu. Bu borazanların söylemedikleri bir litre su getirirken sabıkların ne miktar haracı kendi keselerine attıklarıydı. Onun da cevabı beyannameler yayınlandığında alınacaktı. Zaten geçen haftanın sonundan itibaren gazeteler sabıkların gözle görülür servetlerinin fotoğraflarını bir koleksiyon halinde yayınlamağa başladılar. Bilhassa Kalenderdeki muhteşem köşkler büyük gıpta uyandırdı. Ankarada Koraltanın, Korurun ve onların yakınlarının göklere yükselen apartmanları, hanları da bunlara eklenince koleksiyon tamamlanacaktı.

Fakat Millî Birlik Komitesi sadece haksız iktisapların müsadere edileceğini, membaı meşru mallara -bu malların sahiplerinin başka suçları ne olursa olsun- dokunulmayacağını açıklamaktan geri kalmadı. Her sabık, servetini beyan ettikten sonra bunun kaynağını da gösterecekti. Tabiî "ayda beş bin lira maaş alıyordum, dişimi sıkıp tasarruf ettim ve şu 700 bin liralık arsayı, 2 milyonluk binayı, 1 milyonluk köşkü aldım, bir de 3,5 milyonluk şu tesisi kurdum" tarzındaki izahlar hiç bir ticarî dehayla kabili telif olmadığından makbul addedilmeyecekti. O bakımdan hesaplaşma sonunda meselâ Dr. Mükerrem Sarolun cebinde, 1950 seçimlerinde malik bulunduğu meşhur iki-

buçukluktan başka bir şeyin kalmaması pek az kimseyi şaşırtacaktı. Doğrusu istenilirse canlarını kurtaracak olanlar bunun yongasını pek kurtaramayacaklardı.

Samimiyetin fazileti

Geçici İdarenin bütün kararlarını ilmin ve hukukun ışığı altında almasıdır ki bu haftanın başında Ankarada ve İstanbulda halkın yeniden sevgi gösterilerine yol açtı. İstanbuldaki tezahürata Üniversitenin yeniden açılması vesile verdi. (Bk. GENÇLİK - S: 27). Ankarada ise Muhafız Alayı başkent caddelerinde bir gösteri yaptı. Pazartesi akşamı Kızılayın meşhur saati 17 de bir ay evvel coplarla kovalanan gençlerin Orduya ait tankların, GMC'lerin üzerinde Gazi Osman Paşa marşını söylemeleri, bayraklar sallamaları ve binaların pencerelerinden inen, caddelerin kaldırımlarından yükselen alkışlara mukabele etmeleri pek çok kimseye sevinç göz yaşları döktürdü, "Hamdolsun Allaha" dedirtti. Hele aynı akşam radyoların okuduğu bir mektup memleket idaresinin ne derece temiz, idealist ve cesur ellerde bulunduğunu ortaya koydu.

Okunan mektup 3 Mayıs 1960 tarihinde Kara Kuvvetleri Kumandanı olan Cemal Gürsel tarafından devrin Savunma Bakanı Ethem Menderese yazılmıştı. Mektubun metnini dinleyenler -Ordudaki adıyla- Aganın medeni cesaretine hayran kaldılar. O tarihte Gürsel Savunma Bakanına aynen şöyle yazmıştı: "Cumhurbaşkanı istifa etmelidir. Çünkü, bütün fenalıkların bu zattan geldiği hakkında memlekette umumi bir kanaat vardır". Aga, ilâve etmişti: "Kabinede iyi kabul edilmeyen ve suihalleri bütün memlekete yayılmış bulunan zevat çıkartılmalı ve yeni kabine mutlak dürüst, makul, zorcu değil, adalet ve şefkat hissi taşıyan zevattan kurulmalıdır". Cemal Gürsel o mektubunda vaziyeti olduğu gibi teşrih etmiş, tedbirleri, kurtuluş çaresini söylemiştir. Aga o tarihte şöyle demiştir: "Sayın Vekilim, bu ahval küçümsenecek, cebir ve şiddetle geçiştirilecek şeylerden değildir". Görülüyor ki İktidar, hiç kimse tarafından ikaz edilmeksizin bugünkü âkibetine sürüklenmiş sayılamaz. Muhalefet liderinin aleni ihtarlarından başka mert bir Cemal Gürsel hususi mektupla İktidarı uyarmaya çalışmış, fakat mektubunun neticesi bir "mecburi izin" olmuştur. Mektup D.P. büyüklerini çileden çıkarmıştır. Ancak Aganın Ordu içindeki mevkii üstadları intikam alma zamanını daha münasip günlere bırakmaya sevketmiş, Kara Kuvvetleri Komutanına dokunamamışlardır.

Mektup bizim askeri ihtilâlimize

Kurunun yanındaki yaş

Evvelâ bir küçük misâl: Türk Hava Kurumunun Teftiş Heyeti Başkanı günlerden bir gün, Kurumun işlerini tedvire memur edilen yeni Genel Başkan vekilinden bir yazı alıyor. Yazıda kendisinin 1946 dan beri D.P. saflarında bulunduğu, D.P de çeşitli faal vazifeler aldığı, şimdiye kadar istifasının beklendiği fakat gelmediği belirtiliyor ve durumu İnkılâp hareketine uymadığından vazifesine nihayet verildiği bildiriliyor.

Mektubu alan 1946 Demokratı derin bir üzüntüye kapılıyor. Partisine en temiz hislerle, daha çok partili hayatın başında girmiştir. 1950 ye kadar idealist görünen liderlerinin yanında gayret sarfetmiştir. İktidar alındığında çeşitli kurumlardan C.H.P. liler tasfiye edilip yerlerine D.P. liler getirilirken Türk Hava Kurumunda kendisine vazife verilmiştir. Daha sonraları teşkilâtta faal vazife de almış, Belediye Meclisine seçilmiş, Daimi Encümende çalışmış, Ankara il ikinci başkanlığı yapmıştır. Fakat D.P. yi bugünkü hale getiren zihniyetle ve şahıslarla elinden geldiği kadar savaşmış, onların hiddetlerini çekmiş, bazen başına yıldırımlar yağmış, ancak "ben bu partiden atılmadan çıkmam, içinde kalır mücadelemi yaparım" prensibine samimi surette bağlı bulunduğundan D.P. den ayrılmamıştır. Gerçi prensip bir çok korkağa paratonerlik etmiştir, ama bahis mevzuu Demokrat hakikaten didinmiş, Ankara teşkilâtındaki menfaat şebekesiyle uğraşmış, ancak onlar "yüksek yer" den himaye gördüklerinden yenilmiştir.

Şimdi, bir temizlik devresinde bulunduğumuz hakikattir. D.P. nin bütün resmi hava taşıyan kurum ve müesseseleri kendi taraftarlarıyla doldurduğu daha da açık hakikattir. Türk Hava Kurumu Teftiş Heyeti Başkanı eğer D.P. li olmasaydı ne oraya gelebilirdi, ne orada kalabilirdi. Aynı şekilde bütün Kızılay, bütün Çocuk Esirgeme Kurumu, bütün İdare Meclisleri Demokratlarla doludur ve bunların yerlerini cihillerine bırakmaları şarttır. Ancak bu temizlik yapılırken kurunun yanında yaşın da yanmamasına mümkün nisbetinde dikkat etmek sadece İnkılâp hareketinin şerefini arttıracak, prensiplerine bağlılığını gösterecektir. Bunun da yolu daha emin kaynaklardan tahkikat yapmak, kulağa fısıldanan ilk ihbarla harekete geçmemek ve bahis mevzuu kimselerin partilerini değil ehliyetlerini ve namuslarını göz önünde tutmaktır.

İnkılâp hareketiyle birlikte bir âdi "İhbar Kampanyası"nın açıldığını saklamanın imkânı yoktur. Âmirine kızan memur, hocasına kızan talebe, patronuna kızan işçi soluğu Tahkikat Komisyonlarında veya askeri mercilerde almakta, hiddetini celbeden zatın Demokratlığını bildirmektedir. Nitekim bizar olan Geçici İdare de yalan ihbarların şiddetle cezalandırılacağını ilân etmek zorunda kalmıştır. İstanbulda evine telefon edilerek korkutulanlar, hattâ şantaja maruz bırakılanlar vardır. Bütün bunlar, aslında, ilk günler için tabii sayılacak davranışlar, hâdiselerdir. Ancak bilmeyerek yapılan haksızlıkların telâfisi yolunun açılması ve Demokrat olmanın bir suç teşkil etmediği bilinmelidir.

Kurumlar ve müesseseler partizanlar için geçim yuvası olmaktan süratle çıkarılmalıdır. Bu, bir zarurettir ve aslında yaş Demokratların çektikleri yeni İdareden değil kendi partilerindeki kurulardandır. İki başlı Bayar - Menderes rejimi cemiyeti o hale getirmiştir ki suçlu ile suçsuzu ayırmak âdeta imkânsızlaşmıştır. D.P. bir menfaat ağı halinde gelişmiş, her tarafa kol atmış, nerede çimlenecek bir şey varsa orayı idaresi altına almıştır. Bu temizlik sırasında karınca incitmemek elbette ki mümkün değildir. Nezaret altına alınan bazı kimselerin suçları öyle sudandır ki -sesini veya kalemini kiralamış olmak gibi- bunların şahsi emniyetleri dışında, rejimin hakiki mesulleriyle eş muameleye tâbi tutulmaları lüzumsuzdur. Bunlar, içinde yaşamaya mecbur oldukları cemiyetin kendilerine karşı göstereceği istihfafı hayatları boyunca hissetmek suretiyle cezaların en ağırını zaten çekeceklerdir.

Böyle bir temizlik devrinde mümkünle mümkün olmayanı insafla düşünmek lâzımdır. Bu bakımdan haksızlığa maruz kaldıklarını sanan yaş Demokratlar birer buruk insan haline gelmemeye çalışırlarsa iyi olur. Temizlik vazifesini üzerlerine alanlara gelince onlara söylenecek söz şudur: İtidal, şimdiye kadar hiç kimseye zarar vermemiştir!

de başka askeri ihtilâllerin doğurduğu endişelerle bakan bilhassa anglo - sakson çevrelerine daha fazla sükûnet verdi, Cemal Gürselin sözünü tutan bir asker olduğu kanaatini kuvvetlendirdi. Cemal Gürsel ise daha işin başında, serbest seçimlerle iş başına gelecek iktidara, kazanan parti hangisi olursa olsun, mesuliyet mevkiini terkedeceğini ve Orduya döneceğini söylemiş, seçimlerin en geç üç ay içinde yapılacağını da açık bir taahhüt olarak millete bildirmişti.

Zaten haftanın başında cereyan eden bir başka hâdise rejimin istikametini göstermek bakımından alâka çekici oldu.

Fotoğrafçılara şenlik

Hakikaten pazartesi günü Türkiyede ilk defa olarak basın fotoğrafçıları 27 Mayıstan bu yana herkesin en ziyade merak ettiği şahısları toplu halde görmek imkânını buldular. Milli Birlik Komitesinin 38 âzasından 22 tanesi Başbakanlık binasındaki Bakanlar Kurulu odasında Savunma Bakanı Orgeneral Fahri Özdilekin başkanlığında toplanmıştı. Maroken kapılı kapılar açıldı ve gazete fotoğrafçılarının resim çekmelerine müsaade edildi. Resimler çekilirken uzun boylu bir tümgeneral sevimli yüzüyle fotoğrafçılara ters ters bakıyor, hem bıyık altından gülümsüyor, hem de başını sallıyordu. Bu, İnkılâp hareketinin öncülerinden Ankara Kumandanı Cemal Madanoğluydu. Kendisinden bahsedilmesini hiç istemeyen ve sevmeyen Paşa -başkalarının da reklâm hevesine kapılmasından nefret eder- günlerle fotoğrafçılardan kaçmış, fakat en sonda Bakanlar Kurulunda kıstırılmıştı.

Milli Birlik Komitesinin âzalarının isimleri bir gün evvel Geçici Anayasanın ilânı dolayısıyla açıklanmıştı. Böylece Komite 27 Mayıstan beri sahip göründüğü askeri junta havasından kurtuluyor ve Geçici İdarenin Parlâmentosu halini alıyordu. Gerçi bu hususi Parlâmentonun âzaları mevkilerine seçimle gelmemişlerdi ama milli iradeyi ve milletin arzusunu tam olarak temsil ettiklerinde hiç kimsenin zerrece şüphesi yoktu. Zaten kendileri de vazifelerinin muvakkat olduğunu ilân etmişler, yeminlerin en asilinin altına imzalarını basmışlardı. Böylece haftanın başlarında geçici idare de kendisine has normalleşme yoluna girdi ve çalışmaların istikameti daha iyi belirdi. Artık hukuki bir Anayasa -geçici de olsa- idarenin tasarruflarını bağlıyordu. İdarenin şekli ve zaruretler icabı işlerin daha süratle cereyanı imkânının bulunması, Demokrasinin ayak bağı olan formalitelerden kurtulunması pratik askerlerin verimli neticeleri kısa zamanda alma yolunu alabildiğine açtı. Bu arada D.P. büyüklerinin çeşitli dairelerin başına getirdikleri adamlar oralardan alındılar ve yerlerini işin ehillerine terke mecbur edildiler. Zaten bunların bir kısmı nezaret altına alınmıştı.

Hukukçular çalışıyor

Bu arada hukukçular yeni Anayasa projesi ve Seçim Kanunu üzerinde harıl harıl çalışıyorlardı. Sıddık Sami Onarın başkanlığındaki heyet İstanbulda faaliyet gösterirken bir anket açtı. Anket 31 sualden teşekkül ediyordu. Cevaplar 19 Hazirana kadar alınacak ve heyet bunların ışığından çalışmalarında faydalanacaktı. Anket, Anayasa projesini evvelâ muhtelif teşekküllere göstermek gibi dolambaçlı, tatbiki müşkül ve faydasız usûlleri bertaraf edecekti. Bu haftanın başında hazırlanacak Anayasanın kabulünün nasıl olacağı yolunda kesin bir karara varılmamıştı. Fakat referanduma gidilmesi fikri daha ziyade taraftar toplamaya başladı. Evvelâ, bu pratik bir yoldu. Ondan sonra, bunca ilim adamı tarafından hazırlanan bir metnin şurasına burasına ilişmenin fazla faydası bulunmayacaktı. Zaten öyle Anayasalar vardı ki bir kaç ayda hazırlandığı halde asırlardır yürürlükteydi, buna mukabil hazırlanması seneler süren bazı Anayasalar kısa bir müddet sonunda işlemez hale gelmişti. Mesele memleketin realitelerini Demokrasinin icaplarıyla bağdaştırmak ve esaslı bir pota meydana getirmekti. Bunu da ilim adamları, askerler ve şüphesiz tecrübelerinden, fikirlerinden faydalanılacak politikacılar elele vererek mükemmel şekilde başaracaklardı. Referandum daha ziyade Anayasanın hukuki bir temele oturması zaruretinden geliyordu ve ilim adamları halkın tasdikinden geçmemiş bir metnin bir gün muallâkta kalmasından çekiniyorlardı.

Cemal Madanoğlu

Kıstırıldı

Bir yandan Anayasa çalışmaları devam ederken bu haftanın başlarında Abdullah Gözübüyükle Adalet Bakanlığını meşgul eden bir başka mesele Seçim Kanunu meselesiydi. O bahis üzerine de ilim adamları ciddi düşüncelerle eğilmişlerdi. Seçim sistemi de bu arada tâyin edileceğinden geçen haftanın sonunda kendi particiklerinin müstakbel şansını her şeyin üstünde tutan bazı politikacılar seslerini yükselttiler ve nisbi temsilin lüzumsuz bir müdafaasına giriştiler. Yeni seçim sistemi olarak nisbi temsilin alınacağında zerrece şüphe yoktu. Ancak bu temsil, particiklerin liderciklerí gönüllerinde yatan aslanları tatmin etsinler diye en iptidai nisbi temsil olmayacak, meselâ Almanyadakine yakın -zehiri alınmış- bir usûl tercih edilecekti. Zira kaba ekseriyet sisteminden on yıldır ağzı yanan memleketin bir on yıl da kaba nisbi temsilin ıstırabını çekmesine hiç kimsenin göz yummaya niyeti yoktu.

Değişen mevzuat

Bu haftanın başlarında faaliyet gösteren başka bir komisyon daha vardı ve yeni İktidarın yardımına çağırdığı bütün komisyonlar gibi onun da âzaları hukukçulardı. O komisyon kanunlar arasında bir ayıklama yapacak ve antidemokratik buldukları hakkında Milli Birlik Komitesine rapor verecekti. Haftanın başında Adalet Bakanı Abdullah Gözübüyük kendisiyle görüşen AKİS muhabirine bu çalışmaların neticesinin eski çalışmaların neticesinden değişik olacağını söyledi ve güldü. Gülmekte hakkı vardı, zira D.P. seneler senesi -tabii Muhalefet yıllarında- bu kanunlardan şikâyet etmiş, bunların kaldırılmasını istemişti. Böyle bir seçim plâtformunun üzerinden iktidara yükselen Bayar - Menderes kliği iktidarlarının ilk yıllarında bir komisyon kurmuşlar ve komisyona bugünkü komisyonun vazifesini vermişlerdi: Antidemokratik kanunların tesbiti! O tarihlerde Fevzi Lûtfi Karaosmanoğlu İçişleri Bakanı bulunuyordu ve komisyon ona bağlıydı. Çalışmalar ilerlemiş, antidemokratik hüviyet taşıyan kanunlar birer birer belli olmaya başlamıştı. Zaten doğrusu istenilirse bunlar hiç kimsenin meçhulü değildi. C.H.P. de, D.P. de bunları isim isim, numara numara biliyor, tanıyordu. Fakat komisyonun raporu

Başbakan Menderesin bürosundan ileri geçemedi. O zamana kadar üstadlar iktidara ısınmışlar, oradan ayrılmamanın yolunun antidemokratik kanunların muhafazasından geçtiği kanaatine varmışlardı. -Kanaat Bayarın kanaatiydi ve onu Menderese telkin eden sakıt Cumhurbaşkanıydı. Bugün o yolun insanı sadece Yassıadaya götürdüğü sabit olmuştur-. Menderes, Karaosmanoğlunun bütün ısrarına rağmen raporu ele almayı reddetmiş, her seferinde bir bahane bularak antidemokratik kanunları 1954 e kadar muhafaza etmişti. 1954 te D.P. -gene Bayarın tâbiriyle- İnce Demokrasiye paydos diyor ve kaba kuvvetin himayesine sığınıyordu. Tabii ondan sonra eski antidemokratik kanunların kaldırılması değil, ancak bunlara yenilerinin ilâvesi bahis mevzuu olabilirdi. Nitekim Bayar, Menderes ve arkadaşları meşhur Basın kanunlarını, Toplantı ve Gösteri Yürüyüşü kanununu, Millî Korunma kanununu, Emeklilik kanununu, Seçim kanunlarını çıkarmışlar, en sonda da Tahkikat Komisyonuna görülmemiş yetkiler veren kanunu yürürlüğe sokmuşlar, böylece antidemokratik kanunlar portföyünü Cumhuriyetin hiç bir anında görülmemiş derecede kabartmışlardı. İşte, bahis mevzuu komisyon bu portföye elini daldırdı ve antidemokratik tabiatları müsellem kanunları birer birer dışarıya çıkarmaya başladı. Bunlar Millî Birlik Komitesi tarafından süratle lâğvedilecek, memleket huzura kavuşturulacaktı.

Bir saatlik iyi niyet

Bu hâdiselere bakanlar haftanın başlarında İnönüyü hatırlamaktan kendilerini alamadılar. Muhalefet lideri tam 26 Mayıs günü bir demeç vermişti. Tabii demeç neşir yasağı mayinine çarpmış ve tekrar suyun altına dalmak zorunda kalmıştı. İnönü o demecinde Menderesin Eskişehirde verdiği nutku cevaplandırıyordu. Menderes "serbest ve dürüst seçimler" den bahsetmişti. İnönü bu horoz şekerinin Ordu mensuplarını oyalamak için söylendiğini belirtiyor, hiç bir ciddî tarafı bulunmadığını söylüyor ve aşağı yukarı diyordu ki: "D.P. Genel Başkanı bu sözüyle hiç kimseyi kandırmaya muvaffak olamayacaktır. Zira serbest ve dürüst seçimin şartları elinin altındadır. Seçim kanununu 1950 deki haline getirsin memlekete huzurun geldiğini hem kendisi, hem arkadaşları hemen göreceklerdir. Bu bir saatlik iyi niyet, Meclisin tek celsesi ve iki satırlık kanun işidir. Ama D.P. Genel Başkanının rejimi salâha götürmeye hiç niyeti yoktur. O zannediyor ki Türk milletini kaba kuvvet altında tutabilecektir. Türk milletini hiç tanımıyor. Türk milleti onun arzuladığı rejimi asla kabul etmeyecektir."

Gözübüyük vazife başında

İyi niyet yarışı

Yeni idarenin açtığı devirde bir saatlik iyi niyetin, Millî Birlik Komitesinin tek toplantısının ve iki satırlık kanunun bir çok yaraya melhem olduğu görüldü, ispat edildi. Hakikaten Menderes rejiminin kurbanları olan mevkuf subaylar, mevkuf Üniversite talebeleri, mevkuf nümayişçi hanımlar ve mevkuf gazeteciler derhal hürriyetlerine kavuşmamışlar mıydı? Halbuki Menderes ve ideal arkadaşları Kemal Özçobanın bir "Basına af" teklifini seneler senesi uyutmuşlar, o zamanki D.P. Meclis Grubu Başkanı Atıf Benderlioğlu bunu Gruba dahi getirmemişti. Şimdi, mevkuflara hürriyetlerinin iadesinden sonra aynı süratle ve aynı esaslar dahilinde milletin de hakları iade olunacaktı. Nitekim ilk partide Basın kanunları lâğvedildi ve Basın suçları Türk Ceza kanununun çerçevesi içine alındı. Zaten gazete dâvacıları ve gazetelerl tekziplerle rahatsız etme meraklıları bu işe âlet olan şöhretli savcılarıyla birlikte kanun yürürlükten fiilen kalktığında Yassıadadan mehtabı seyrediyorlardı.

Titiz tetkikçi

İşte, bütün bunlardan dolayıdır ki bu hafta içinde Adalet Bakanı Abdullah Gözübüyüküün ismi dillerde en ziyade dolaşan isimlerden biri oldu. Yeni hükümet ilân edildiğinde Adalet Bakanı olarak okunan bu ad pek çok kimsenin zihnini kurcalamıştı. Gerçi General Cemal Gürsel, kabinesini millete takdim ederken mesai arkadaşlarını "memleket ve dünya çapında şahsiyet"ler arasından seçtiğini bildiriyordu ama yeni Bakanların ekserisi isimleri ilk defa duyulan kimselerdi. Buna mukabil, meselâ İsmet İnönü Gözübüyük adını yadırgamadı. Zira bugünkü Adalet Bakanı senelerden beri, çıkan veya hazırlanan kanunlara ait bir incelemeyi İsmet İnönüye takdim etmeyi âdet haline getirmişti ve İnönü bu titiz incelemelerden ziyadesiyle faydalanmıştı. Abdullah Gözübüyük bunu bir ilim adamı hüviyetiyle yapıyordu. Yoksa ne partiyle, ne partililikle alâkası vardı. Ama günün meselelerini hukukî bakımdan ele alıp bir rapor halinde derliyor, o meseleyle alâkalı geçmiş durumları belirtiyor, yeni vaziyetin muhtemel neticelerini tetkik ediyordu. Bunlar öyle raporlardı ki okuyan ve hukukçu olmayan bir insan tenevvür ediyordu. Zaten hâdiselere böyle açılardan bakmak Abdullah Gözübüyükün eski bir âdetiydi. İntizam ve tasnif merakı yeni Adalet Bakanının başlıca huyunu teşkil ediyordu.

Abdullah Gözübüyük, 1914 yılının 29 Ekim günü Kayserinin Serçeönü mahallesinin 7 numaralı evinde dünyaya geldi. Bebekliği sessiz, fakat hareketli geçti. Daha pek küçükken zeki bakışlarla etrafındakileri süzer, hareketlerini mânalandırmağa çalışırdı. İlk tahsilini Gazi Paşa ilkokulunda ikmal eden Gözübüyükte bir "okuma merakı" göze çarpmağa başladı. Bunda ailesinin rolü büyüktü. Zira Gözübüyükler ilme ve okumağa ziyadesiyle meraklı insanlardı. Nitekim babası Gözübüyükzâde Memiş efendi Kayseri müderrislerindendi. İlkokul bitince sıra orta ve liseye geliyordu. Çalışkan ve terbiyeli bir talebe olan Abdullahın orta ve lise tahsili de Kayseride tamamlandı. 1934

Geçici Anayasa Hakkında

Orsal AYGEN

İkinci Cumhuriyet devrini hazırlayan ve normal bir rejime geçmeden evvel memleketi idare edecek olan Milli Birlik Komitesinin vazifelerini, yetkilerini tesbit ve tanzim eden Geçici Anayasa 27 Mayıs 1960 tarihinden itibaren yürürlükte olmak üzere 12 Haziran 1960 tarihinde yayınlandı. Her şeyden evvel şu noktaya işaret etmek gerekiyor: Bu Geçici Anayasa, geçmişe şâmil bir kanun mahiyeti arzediyor gibi görünmektedir. Gerçekten bu kanunun 26. maddesinin birinci fıkrası, Geçici Anayasanın yürürlük tarihini 27 Mayıs 1960 olarak tesbit etmektedir. Bu, bir zaruretin ifadesi ve inkılâp hareketinin mâkul bir neticesidir. Zira sakıt ve sabık iktidar, hukuki olarak meşruiyetini çok daha evvel kaybetmiş olmasına rağmen fiili iktidarını 27 Mayıs tarihine kadar devam ettirebilmiştir. Şimdi yürürlüğe konulan Geçici Anayasa 12 Haziran 1960 tarihine kadarki zamanı boş bırakmamak için böyle bir hüküm taşımaktadır ve milli inkılâp hareketinin başladığı günü, yeni hukuk ve devlet nizamımızın mebdei olarak kabul etmede isabetli hareket edilmiştir. Bazı şüpheleri bertaraf etmek için bu noktaya işaret ettikten sonra Geçici Anayasanın özelliklerine kısaca temas etmek yerinde olacaktır.

Her şeyden evvel üzerinde ehemmiyetle durulması gereken nokta, bu Geçici Anayasanın Atatürk inkılâplarına tamamen bağlı bir ruh taşımasıdır. 1924 Anayasasının 2. maddesi, Kemalizm denilen milli inanç ve fikir hazinesinin zübdesi bulunan altı prensip Geçici Anayasada büyük bir titizlikle muhafaza edilmiştir. Türkiye Devleti Cumhuriyetçi, Milliyetçi, Halkçı, Devletçi, Lâik ve İnkılâpçıdır. İşte bu ruh ve kanaate sahip olan 12 Haziran 1960 Anayasası ileriye ümitle bakmamızı teminat altına almış bulunmaktadır.

Geçici Anayasanın teknik bünyesine ve devlet kudretini nasıl ve hangi organlarla kullanacağı meselesine gelince, burada bariz olarak göze çarpan hususiyet şudur: Milli Birlik Komitesinin 19 numaralı tebliğinin 2. maddesi ile T.B.M.M. feshedildiğine göre, onun yerine ve Türk milleti adına yasama görevini yerine getirecek bir mercie ihtiyaç vardı. Geçici Anayasada bu görevi Milli Birlik Komitesine vermekle bu boşluğu doldurmaktadır. Demek oluyor ki, seçimler yapılıncaya kadar adı geçen bu komite memleketimizde bir parlâmento görevini ifa edecektir. Yasama organı bu suretle tesbit edildikten sonra, onun ittihaz ettiği tanzimi kaideleri uygulayacak olan yürütme organı da Devlet Başkanınca seçilecek ve Komitece tasvip edilecek Bakanlardan meydana gelmektedir. Komite, Bakanları her zaman denetleyebilecek ve icabında görevlerinden uzaklaştıracaktır.

Geçici Anayasanın mühim hususiyeti buradadır. 1924 Anayasasının kurduğu sistemden burada, bir zaruret icabı ayrılınmıştır. 1924 Anayasasında yasama ve yürütme kuvveti parlâmentoda toplanırdı. İcra kuvvetinin başı olan Cumhurbaşkanı -Devlet Başkanı- aynı zamanda Hükümet Başkanı değildi. Lüzum gördüğü zamanlar hükümete riyaset eder ve teşrii faaliyete iştirak etmezdi. Şimdiki sistemde ise, Devlet başkanı, hem yasama görevi yapan Milli Birlik Komitesinin Başkanı, hem Başvekil ve hem de Başkumandandır. Böylece, hem parlâmento görevini yapan Milli Birlik Komitesine, hem Bakanlar Kuruluna ve hem de Türk Silâhlı Kuvvetlerine hâkim bir vaziyettedir. Müstakil mahkemelerin sahip oldukları kaza kuvveti hariç, Devlet Başkanı yasama ve yürütme organlarının başkanı olmak sıfatıyla geniş yetki ve otoriteye sahiptir. Bu durum geçicidir ve Türkiye Büyük Millet Meclisinin yeni seçimlerden sonra teşekkülüne kadar bu durum devam edecektir.

Burada kuvvetler birliğinden bahsetmek yerinde olur. Gerçekten böyle bir durum, Türkiye Büyük Millet Meclisi Hükümeti zamanında da mevcut olmuştur. O vakit Meclis Başkanı, aynı zamanda Hükümet Başkanlığını ve Başkumandanlığı da deruhte etmiş idi. Geçici Anayasamızın arzettiği en büyük hususiyet burada görülmektedir: Tıpkı 1920 - 1924 devresi gibi, kuvvetlerin başlıca bir heyette -Milli Birlik Komitesi- toplanması ve bu heyet başkanının aynı zamanda, yürütme organının -Bakanlar Kurulu- başkanlığını da deruhte etmiş bulunması!

Geçici Anayasa hakkında bir noktaya daha kısaca temas etmek lâzımdır. Sakıt ve sabık iktidar mensuplarının muhakemesi için kurulan Yüksek Adalet Divanının teşekkül ve terekküp tarzı, her hangi bir şüpheye yer vermeyecek derecede mükemmeldir. Adlî, idarî ve askerî kaza mercilerine mensup yüksek hâkimlerden Bakanlar Kurulunun teklifi üzerine Milli Birlik Komitesince seçilecek bir başkan ve sekiz âzadan mürekkep bu mahkeme, sanıkları Türk Milleti adına muhakeme edecek yüksek bir mahkemedir. Kararlarının kesin olması ve bu mahkemenin mahkûm ettiği şahıslar hakkında 1924 Anayasasının 73. maddesindeki müsadere yasağının kaldırılması ve bilhassa Devlet Başkanının bu mahkemece mahkûm edilenler için af yetkisini kullanamıyacağının kaydedilmiş olması, halk efkârını cidden tatmin eden hükümlerdir.

Bu Anayasadan sonra kurulmasını arzu ettiğimiz ve mevcut işaretlere göre tesis etmek yolunda bulunduğumuz demokratik devlet nizamını bir an evvel gerçekleştirecek temel kanunların ve bilhassa âdil bir temsile yer verecek olan seçim kanununun hazırlanmasını beklemek en tabii hakkımızdır.

yılında liseden mezun olduğu zaman geride tatlı hâtıralar, elde derece hanesinde kocaman "Pekiyi" bulunan bir diploma vardı. Küçük Abdullahın bütün tahsil hayatı başarılı geçti.

1934 yılında liseden pekiyi dereceyle mezun olan Abdullahta bir değişiklik vuku buldu. Tatlı hatıralarla dolu lise hayatına veda edince kendisini yeni vazifelerin beklediğini idrak etti. Gençlikle olgunluk arasındaki mesafeyi süratle katetmeği vazife bildi. Bunun için evvelâ kendi iç âleminde hayatının fikri muhasebesini yaptı ve meslek seçti. Gayesi ilim adamı olmaktı. İlmin hukuk dalını meşrebine uygun buluyordu. İstanbul Üniversitesi Hukuk Fakültesine kaydoldu. Üniversite sıraları muhakkak ki Abdullah Gözübüyüke çok şeyler sağladı. Evvelâ, düşünmesini öğrendi ve hayatına verdiği istikameti müspet yolda inkişaf ettirmeğe azmetti. Çalışmağa koyuldu. 1937 yılı geldiği ve Temmuz ayında Hukuk Fakültesini pekiyi dereceyle bitirdiği zaman yılların nekadar çabuk geçiverdiğine hayret etti. Aynı yıl Ekim ayında açılan bir imtihan kafasını daha da ışıklandırmağa yardım edecek bir seyahatin vesilesi oldu. İmtihan Millî Eğitim Bakanlığı tarafından açılmıştı. Gözübüyük, bu imtihanı iştirak eden 90 namzet arasında birincilikle kazandı ve Adalet Bakanlığı hesabına ceza hukukunda ihtisas yapmak üzere İsviçreye, Lozan Üniversitesine gitti. Biraz sonra İkinci Dünya Harbi bütün şiddetiyle başladı.

İlim yolunda...

1941 yılında ikinci defa lisansiye olmuş, bu arada da "Cezai mesuliyetin felsefi temeli" başlıklı doktora tezini savunarak hukuk doktoru payesini almıştı.

1942 de yurda dönüş heyecanlı ve sevinçli oldu. Evvelâ yurt hasreti, sonra da yakınlarına olan özlemi onu anayurda bir an önce dönmeğe âdeta icbar etmişti. Zaten yurt dışında yapacağı pek bir şey kalmıyordu. Kendisini memleketinde yeni vazifeler bekliyordu. Altı aylık staj devresinde Gözübüyük bir hayli yoruldu. Ama müsterihti. Staj biter bitmez vatani vazifesini ifa etmek için Yedek Subaya gitti. Askerliğini piyade yedek subayı olarak ikmal etti. Ancak yedek subaylığının büyük bir kısmı adli subay olarak geçmiştir. 1944 yılı kasım ayında terhis edilince kısa bir istirahati müteakip tekrar vazifeye başladı. 1945 yılı ocak ayında aldığı yeni vazife Ankara Cumhuriyet Savcı Yardımcılığıydı. Vazifelerini büyük bir titizlik ve kanun anlayışı içinde başaran Gözübüyükün süratle

Gözübüyük ailesiyle birlikte

Meçhullükten şöhrete

ve mümtazen terfi etmesi gecikmedi. Nitekim 1947 yılında Cumhuriyet Savcı Başyardımcılığına yükseldi. Bu arada ilmî kariyerini de ihmal etmiyor ve mesai saatleri dışında hukukun derinliklerine nüfuz etmeye çalışıyordu. Nitekim 1949 yılında 5545 sayılı milletvekili seçim kanununun çekirdeği olan tasarıyı hazırlayan komisyona bakanlık adına katıldı. Daha sonra ayni mevzu için kurulan ilmî heyette de vazife aldı ve Adalet Bakanlığı müşaviri olarak görevlendirildi. Bu arada bazı beynelmilel ilmî toplantılara da katıldı.

Müşavirlik vazifesi 1956 yılı ocak ayına kadar devam eden Gözübüyük bu vazifesinden Adalet Bakanlığına Hüseyin Avni Göktürkün, müsteşarlığa da Hadi Tanın tayininin hemen akabinde uzaklaştırıldı ve Ankara Ağır Ceza Mahkemesi başkan vekilliğine nakledildi. Gözübüyük bu yeni vazifesinde de hak bildiği yoldan ayrılmadı ve bu defa D.P. nin ateşli bazı milletvekillerinin mahkemelerde önlerine dikildi. Onların kanun dışı isteklerini yerine getirmek şöyle dursun, aksine, bu nevi tazyiklere karşı her türlü müşkülâtı çıkarmaktan geri kalmadı. Ancak bu tarz hareket eden bir hukuk adamının "sayın büyükler"in hoşuna gitmemesi tabiiydi. Nitekim aynı yıl Yargıtaya nakledildi. Bu, bir nevi kızağa çekilme idi. Yeni vazifesi 1960 yılı 28 Mayısına kadar devam etti ve 28 Mayıs 1960 günü Millî Birlik Komitesinin ve Başkumandanlığın kararıyla Gözübüyük yeni hükümette Adalet Bakanı olarak vazifeye başladı.

Aile hayatı..

Bu haftanın içinde ziyadesiyle yorulan ve vazifesini eksiksiz başarmağa gayret eden Adalet Bakanı bekardır. Son derece mütevazi, fakat medeni bir hayatı vardır. Günlük ömrünün bütün kısımları saatlerle mukayyettir. Dinlenme saatinde kimse yeni Adalet Bakanını vazife başında göremez, vazife saatlerinde ise Gözübüyük dinlenmeyi veya dalga geçmeyi büyük bir kusur addeder. Annesiyle birlikte mütevazi bir apartmanda ikamet eder. Basın mensuplarının ziyadesiyle şikâyetçi oldukları hususları yakinen bildiği için evvelâ hususi kalem barajını ortadan kaldırmıştır. İsteyen gazeteci istediği saatte yeni Adalet Bakanını görebilir. Gece hayatı yoktur, ama arada sırada bir kaç yakın dostuyla meselâ Gar Gazinosuna gidip program seyretmeği sever. Hiç bir şeyin ifratına kaçmadığından içkiyi ara sıra içer, sigara kullanmaz. Yemek hususunda titiz, fakat fazla iştahlı değildir. Umumi olarak yemeklerde önce bir et, sonra bir sebze, daha sonra da bir meyva veya hafif olmak şartıyla bir parça tatlı yer. Tenis oynamağı, ata binmeği sever. Hususi hayatı resmi hayatı kadar muntazamdır. Evlenmeğe vakit bulamadığı için bekârdır. Bu duruma göre bir hayli bekâr kalacağa da benzemektedir.

Ada sefası

Türkiyenin siyaset sahasında böylece yeni isimler dudaklarda dolaşırken bir zamanlar -bundan sadece on yıl evvel- aynı parlak imkânlarla işbaşına gelen ve bir çift adama köle olarak hem kendilerini, hem memleketi batağa sürükleyen başka politikacılar İstanbuldaki Yassıadada veya Ankaradaki Harbiyede cezalarını çekiyorlardı. Bu haftanın başında sıcak, hele başkentte zaman zaman dayanılmaz hal aldı. Ama bir tepenin üzerine kurulmuş bulunan Harb Okulunun üçüncü kat sâkinleri sıcaktan ziyade genç talebelerin kendilerine iğrenerek, nefretle bakmalarından şikâyet ettiler. Nitekim bu infial dolayısıyladır ki eski iktidarın iki büyük başı, Bayar ve Menderes, Hürriyet Şehitlerinin toprağa verilecekleri günün arefesinde, gece vakti hırsızlar gibi uçakla İstanbula kaçırıldılar. Uçaklar askeri uçaktı. İki kodaman Demokrat Etimesgut hava alanına sevkedildiler, oradan nakliye uçaklarına yüklendiler. İki baş Demokratın Harbiyeden nakledildikleri duyulunca derhal ortalıkta bir riva-

yet dolaştı. Menderes Bayarı görmek istemiş, görünce de suratına tükürmüştü. Halbuki Harb Okulunun kumandanları iki misafiri birbirleriyle temas etmeksizin İstanbula gönderdiler. O kadar ki iki ahbabın da ötekinin gittiğinden haberi yoktu. Sır oldukça iyi saklandı. Her halde Bayar ve Menderes evvelâ Yeşilköye, oradan Yeşilyurt iskelesine, nihayet hücum botuyla Yassıadaya gitmeden önce bu seyahatten hiç kimsenin haberi olmadı. Sadece pek dikkatli gözler perşembe akşamı hem Yassıada ve civarında, hem de Yeşilköy hava alanıyla Yeşilyurt askerî iskelesinde fevkalâde tedbirler alındığını farkedebildiler. İstanbuldaki emniyet tedbirlerini son günlerde büyük bir şöhret kazanan Davutpaşa üçüncü zırhlı tugayı aldı. Bayar ve Menderes Yeşilköye gece yarısından sonra iki ayrı uçakla getirildiler. Kendilerine iki ayrı hücum botu tahsis edilmişti. Yassıadada iki kodaman D.P. li gene Silâhlı Kuvvetlerin misafirperverliğinden faydalandılar. Kendilerine komutanlık dairesi tahsis olunmuştu. Bayar bir odaya, Menderes başka bir odaya konuldular. Odaların önünde birer buçuk metrelik bir teras vardı ve süngülü erler orada nöbet bekliyorlardı. İki D.P. kodamanı ancak Yassıadada rahat bir nefes aldılar. Zira perşembe gecesi Harbiyedeki odalarından alındıklarında görülmemiş bir korkuya kapılmışlardı. İlk defa olarak Bayarda da bet beniz atmıştı. Hele üstadlar askerî ambülanslara bindirildiklerinde büsbütün telâşlanmışlardı. Sakıt Cumhurbaşkanı sormuştu:

"— Beni nereye götürüyorsunuz? Bu vasıtaya binilir mi?"

Sefih Cumhurbaşkanının muhteşem Cadillac'lara alıştığını bilen mütevazı subaylar gülmüşlerdi. Menderes ise âdeta titriyordu. Anlaşılan üstadlar kurşuna dizilmeye götürüldüklerı zehabına kapılmışlardı. Hele bir gün evvel radyolar Bayarın meşhur "Harbiyeyi imha" plânını okumuş olduğundan bu korkularında pek de haksız değillerdi. Geçen haftanın sonundaki cuma sabahı gözlerini Yassıadada açıp göğüslerine deniz havasını çeken sabıklar rahat bir nefes aldılar. Hayattaydılar. Demek ki ümitlerini muhafaza edebilirlerdi. Eee, kim bilir belki de zengin ettikleri Demokratlar gelip kendilerini kurtarabilirlerdi! Ah, yeniden iktidarı alabilselerdi.. Hele Bayar öyle intikam plânları hazırlıyordu ki...

Mükellef yemekler

Yassıadanın öteki sâkinleri de bu haftayı pek rahat geçirdiler. Tabü rahatları Florya köşklerinde yaşan sürmeyi düşündükleri hayatın rahatlığıyla kabili kıyas değildi. Ama meselâ seneler senesi hapsettirdikleri basın veya politika suçlularına kendilerinin sağladıkları şartlarla Silâhlı Kuvvetlerin misafirperverliği ölçülemezdi bile. Adada muhafız olarak kara ve deniz askeri mevcuttu. Ada civarına hiç kimse ve hiç bir vasıta yaklaştırılmıyordu. Adanın etrafında hücum botları ve destroyerler devriye geziyorlardı. Uçaksavar topları ise her an tetikteydiler. Bir denizaltı filotillası Maltepenin önündeydi. Geçen haftanın sonlarında bir gün her şeyden habersiz üç balıkçı Hayırsız Ada civarında dolaşmak ihtiyatsızlığında bulundular. Balıkçılar derhal devriyeler tarafından yakalandılar ve sıkı bir sorguya tâbi tutuldular. Orada ne işleri vardı? Kimdiler? Ne istiyorlardı? Balıkçılar bir müddet nezaret altına alındılar, sonra suçsuzlukları anlaşıldığında serbest bırakıldılar. Ama doğrusu istenilirse analarından emdikleri süt burunlarından geldi.

Bayar ile Menderesin haricindeki Demokrat kodamanlar inşası bir müddet evvel biten okul binasının yatakhanelerinde yatmaktadırlar. Yatakhanede 55 yatak ve 50 milletvekili vardır. Adada, "Yaylacı" olarak tanınanlara ötekilere nisbetle daha fazla itibar edilmektedir. Meselâ büyük yatakhanenin tam yanına isabet eden altı kişilik oda sâkinleri arasında Sıtkı Yırcalı, Şem'i Ergin ve Kemal Özçoban bulunmaktadır. Bu odanın bitişiğindeki üç kişilik subay odaları ise kadın milletvekillerine ayrılmıştır. Kadın milletvekillerinden Ayşe Günel -Emin Kalafatın kız kardeşi- kombinezonuyla güneş banyosu yapmak istemiş, fakat nöbetçiler mâni olarak perdeleri indirtmişlerdir. Bu kısımdan ufak bir antre vasıtasıyla kumandanın dairesine gelinmektedir. Daire, kumandanın çalışma ve yatak odasından müteşekkildir. Bayar ile Menderes işte bu kısmı işgal etmekte, fakat birbirleriyle görüştürülmemektedir. Adanın diğer binalarında öteki Demokratlar ve D.P. yardakçıları ikamet etmektedirler.

Ethem Menderes

Samanın altında ne var!

Bu haftanın başında halk arasında dolaşan ve derin bir hiddete yol açan "deniz banyosu" rivayetinin aslı yoktur. Hakikaten, sabıkların Yassıadada bir plâj hayatı sürdükleri, ailelerinden mayolar istedikleri duyulduğunda herkesi hayret kaplamıştı. Halbuki böyle bir lükse müsaade edilmemektedir. Zira bu zevatın, nihayet son derece ağır suçlardan sanık olarak tevkif edilmiş bulunduğu alâkalılar tarafından unutulmamaktadır. Muhafaza altında tutulanlar iki saatte bir on dakika için teneffüse çıkarılmakta, yani dışarda yürümelerine müsaade edilmektedir. Mamafih Yassıadada müsamaha bir cezaevindeki müsamahanın kat kat üstündedir. Sabıklar kendi aralarında oyun oynayabilmekte, istedikleri zaman yatmakta, istedikleri zaman kalkmaktadırlar.

Yemeklere gelince, işte sabıkların şikâyet etmedikleri bir nokta budur. Zira subay tabldotu için ayda 150 liralık istihkak çıktığı halde sanıkların tabldotuna 200 lira ayrılmaktadır. Servis gayet itinalı şekilde yapılmaktadır. Tabii adaya hariçten yemek getirtmek imkânı yoktur. Bu meselâ Âgâh Erozanı veya Ethem Yetkineri -göbeklileri- biraz sıkmaktadır. Ama, Davutpaşa kışlasını arayan eski Meclis Başkanı Erozan hariç -Düşününüz, bu iktidar Büyük Meclisi bir Erozana idare ettirmiş, Büyük Meclisi o derece hiçe saymıştır- öteki sabıklar Yassıadada bulunmaktan şikâyetçi değillerdir. Âgâh Erozanın canını sıkan belki de tıpkı Emin Kalafat gibi pantalonunu bizzat çıkartmak imkânından -göbeği mâni olmaktadır- mahrum bulunması ve bu iş için kendisine yardım edilmesidir.

Trio Harbiyede

Bu arada üç sanık Yassıadadan hususî vasıtayla alınıp Harbiyeye getirilmiş ve orada birer hücreye kapatılmıştır. Bunlar İstanbulun keyfi-

Bir Mülâkat

Dünya Türk

Uzun boylu, elmacık kemikleri çıkık, sarı benizli genç adam sigarasından son bir nefes daha çekerek dumanlarını havaya savurdu ve anlatmıya başladı.

Uzun boylu sarı benizli adamın adı Kenny Khaw idi ve Dünya Talebe Teşekkülleri Sekreteryasının -C.O.S.E.C.- üyesi bulunuyordu. Mr. Kenny Khaw Türkiyede 27 Mayıs günü yapılan "Nazik İhtilâl"in seyri ve neticeleri hakkında bir rapor hazırlamak niyetiyle Türkiyeye gelmişti. Arkadaşları C.O.S.E.C. üyeleri Malayalı Kenny Khaw'a mesuliyetli bir vazife vermişlerdi. Ama bu sarı benizli, 23 yaşındaki genç adam vazifesini bihakkın başarmasını bildi. Türkiyedeki gençlik teşekkülleriyle temasa geçti ve ihtilâl sonrasını mahallinde tetkik etti. Kenny Khaw, şehitleri getiren katarda ihtilâlin idealist mücahitleri Üniversiteli gençlerle Ankaraya kadar kâh sevinçli, kâh üzüntülü bir yolculuk yaptı. Ankarada aziz şehitlerin defin merasiminde korteje dahil oldu ve Türk halkının ve gençliğinin sevincini paylaştı, üzüntüsüne ortak oldu. Sonra bunları samimi bir ifadeyle AKİS'e anlattı. Aşağıda okuyacağınız mülâkat Kenny Khaw'ın samimi müşahedelerinden ibarettir.

"Temsil ettiğim camia C.O.S.E.C. dir. C.O.S.E.C. in vazifeleri dünyadaki talebe teşekkülleriyle irtibat tesis etmektir. Bütün dünya meseleleri bahis mevzuu teşkilâtın beynelmilel talebe konferansında görüşülür, müzakere edilir ve kararlar alınır. Koordinasyon sekreterliği, yani C.O.S.E.C., alınan bu kararları icra eden organdır.

"Bir memlekette, başta bulunan ve idare etmek durumunda olan bir hükümetin tevessül ettiği uygunsuz ve antidemokratik bir hareket o memlekette mevcut gençlik teşekkülleri tarafından tasvip görmezse pek tabii olarak takibihle karşılaşacaktır. İşte bu talebe veya gençlik teşekkülü, otomatik şekilde C.O.S.E.C.'in himayesine girer.

"Ancak şunu bilhassa ifade etmek isterim ki, C.O.S.E.C. muayyen gaye ve prensiplerin ışığı altında faaliyet icra eder. Bu bakımdan başta bulunan hükümetin kararlarına mukavemet eden teşekkülün gayesinin, bağlı bulunduğum sekreterliğin gayesiyle mutabakat halinde bulunması şarttır. Bunun içindir ki Türk gençliğinin son hürriyet mücadelesi C.O.S.E.C.'in hem tasvibine, hem de hayranlığına mazhar olmuştur. Biz teşkilât olarak Türk gençliğinin bu asil hareketini alkışlıyoruz.

"Arkadaşlarım beni bu hürriyet mücadelesini yakından görmek için Türkiyeye, güzel memleketinize gönderdiler. Türkiyede, gerek Ankarada gerekse İstanbulda, Türk halkının ne derece hürriyete susamış olduğunu gördüm.

"Benim size bu mesut tesadüf vesilesiyle ifade ettiklerim ve edeceklerim 65 milletin talebe teşekkülünün benimsediği fikirlerdir. Gördüklerimi gidip kendi teşkilâtıma anlatacağım. Ancak onlar sizin mücadelenizi bizzat yaşamadıkları için bunun tesirini benim kadar kuvvetle hissedemezler. Bu bakımdan size şimdilik kendi müşahadelerimi nakledeceğim. Bu, tabii objektif bir nakil olacaktır. Kendimi gördüklerimin ve tesiri altında kaldıklarımın hissi baskılarından kurtarmak istiyorum. Sizin milletinizden değilim. Fakat bağlı olduğumuz ve tahakkuku için mücadele ettiğimiz gayeler müşterektir. Bu yüzden kendimi sizlerden saymanıza müsaade etmenizi rica ediyorum.

"İnanmanızı isterim ki bu geçen bir kaç gün içinde gördüklerimi hayatımın sonuna kadar unutamıyacağım. Halk ve talebeler hürriyet mücadelesinde nasıl kenetlenmişti. Nasıl bir ve beraber çarpışmıya hazırdılar!..

"İstanbuldan Ankaraya kadar aziz şehitleri getiren katarla geldim. Üniversite talebeleri de bizimle beraberdi. Yol boyunca halk istasyonlara koşuyor, göz yaşları içinde "Hürriyet, Hürriyet" diye bağırıyor, ardından "Kahrolsun diktatörler" diyordu. Bütün bunlar bana

Gençliğine Hayran

Türk milletinin hürriyeti anladığını, hürriyete büyük bir aşkla bağlandığını anlattı. Bu da, bizim teşkilâtımızın gayesinin Türk milleti tarafından ne kadar kuvvetle benimsendiğini ifade eder.

"Binlerce kişi gördüm ki ağlıyordu. Bu göz yaşları sevinç göz yaşlarıydı. Bu insanlar bekledikleri hürriyete kavuşmuşlardı. Bundan güzel bir şey olamazdı.

"Onların üzüntülerini anladım ve sevinçlerini paylaştım. Zira onların ne düşündüklerini biliyordum. Üzüldüm, çünkü hürriyet mücadelesinde şehitler vermişlerdi. Sevindim, çünkü onların geleceğe olan ümitlerini gördüm.

"Gençlerinizle iftihar ediniz. Onlar meşru haklarını elde etmek için müstebit bir idarenin zulmüyle, hattâ silâhıyla mücadele ettiler. Kendilerini müdafaa için silâhları bile yoktu. Onların en büyük dayanağı inandıkları ve bağlı oldukları idealdi. Bu, hürriyet idealidir. Dünyadaki bütün silâhları ve müstebitleri dize getirecek en büyük ve kuvvetli silâh!

"Türk milleti cidden büyük bir millet. Büyük millet olmanın bence birinci şartı, mesuliyetlerini idrak etmiş bulunmaktır. Türk milleti ve Türk gençliği bu mesuliyeti idrak etmiştir.

"Ölülerine, genç arkadaşlarım acımasınlar. Onlar şerefli bir vazifenin kurbanlarıdırlar. Vazifesini başarmış olarak ölmek her gencin idealidir.

"Ankarada ikâmetim sırasında lüzumlu yerlerle temas ettim. Gördüm ve hissettim ki siz Demokrasi yolunda emin adımlarla yürümektesiniz. Bizim arzu ettiklerimiz, sizin de arzu ettiklerinizdir. Bu bakımdan müşterek taraflarımız vardır.

"Dönüşümde arkadaşlarıma Türk milletinin hürriyet mücadelesini en ince teferruatına kadar anlatmıya çalışacağım. Sonra bir rapor hazırlayıp C.O.S.E.C.'e sunacağım. Bana verilen vazifeyi ifa ettim sanıyorum. Dünya gençleri şehitlerinizin ailelerine ve yaralılarınıza bir yardımda bulunma müsaadesini rica etmektedirler.

"Ankara sokaklarını dolduran binlerce Ankaralının şehitleri için nasıl göz yaşı döktüklerini arkadaşlarıma anlattığımda onların da mücadelenizi takdir edeceklerini sanıyorum. Ama onlar benim kadar avantajlı olamazlar, çünkü ben bu günleri bizzat yaşadım.

Kenny Khaw
Dünya gençliğinin sesi

"Sizin mücadelenizi, dünya gençliği gıpta ve takdirle takip etmektedir. Türk gençliği, üzerine düşen vazifeyi yapmıştır. Bundan sonrası idarecilere kalıyor. Temenni edilen, en kısa zamanda arzu ettiklerinize kavuşmanızdır. Hürriyet çok tatlı şeydir. Uğrunda mücadele etmiye değer. Bir gazeteci arkadaşım, inkılâp hareketinizden evvel hapishanelerin gazetecilerle dolu olduğunu söylemişti. Çok çektiniz. Fakat hürriyet kolay kazanılmıyor. Kazandıklarınız çektiklerinizi kolayca unutturacak kadar sağlam ve kuvvetlidir.

"Ben de dünya gençliği adına hürriyet cephesinin bu şuurlu topluluğuna en samimi duygularımı ifade etmekten büyük bir zevk duyacağım.

ne düşkün valisi Ethem Yetkiner, Belediye Başkanı talihsiz Kemal Aygün ve çalımlı polis müdürü Faruk Oktaydır. Her üçünden alâkalılar İstanbuldaki şehitler hakkında bilgi sormuşlar, fakat üçü de bir bilgileri bulunmadığını beyan etmişlerdir. Subaylar Faruk Oktaydan ayrıca iki milyonluk apartmanını nasıl yaptırttığını öğrenmek istemişler, kendileri de aşağı yukarı Faruk Oktay kadar maaş aldıkları halde iki yakalarının bir araya gelmemesinden şikâyetçi olmuşlardır. Bitkin halde bulunan eski polis şefi sadece "yaptırttım, yaptırttım" diye mırıldanmakla mukabele edebilmiştir.

Bu haftanın başında İstanbulda tahkikatla ilgili subaylar kendileriyle görüşen bir AKİS muhabirine "gittikçe öyle bir pisliğin içine dalmaktayız. el attığımız her yerde o kadar kirli işle karşılaşmaktayız ki ne yapacağımızı şaşırdık" demişlerdir. Anlaşılan, D.P. iktidarının İstanbulu senelerdir haraca kestiği ve rüşveti, irtikâbı "umur-u adiye" haline getirdiğidir.

Harbiye gülleri

Bu haftanın başında Bayar ve Menderesin ayrılmasına rağmen Ankarada Harbiye hiç tenhalaşmadı. Pazartesi günü komutan Müçteba Özdenin hâlâ altmış kadar müşterisi vardı. Yassıada istiap haddini aşmış bulunduğundan Koraltanı ve Bakanları şimdilik İstanbula göndermek mümkün değildi. Bunlar öğretmenlere ait gazinoda dertleşiyorlar, âkibetlerini düşünüyorlar, sonra odalarına çekilip uyuyorlardı. Tabii ekserisi bazı alışkanlıklarından fedakârlık zorunda bulunuyorlardı. Meselâ Fatin Rüştü Zorlu yabancı diyarlarda dolaşan ve kendi gittiği her yerde arz-ı endam edip günlerini süsleyen esmer güzeli yâr-i vefakârına artık telefon edemediğinden üzgündü. Kim bilir yâr-i vefakâr ne âlemdeydi? Zira üstad bakanlığı sırasında 26040 numaralı telefondan bu esmer dilberi her gün arar ve kendisiyle yarım saatlik bir "milletlerarası muhavere" yapardı. Tabii 26040 numaralı telefonun faturasını devlet öderdi. -Bu, Dışişleri Bakanının telefonudur-. Koraltan da gece kendi elbiselerini bizzat çıkartmaktan pek yoruluyor ve sarışın Barbaranın kendisini narin elleriyle soyduğu devri hatırlıyordu.

Bakanlar arasında en gamsızı gene Ethem Menderesti. Hele İçişleri Bakanı Dr. Namık Gedikin kendisini üçüncü kat penceresinden atmasından sonra sabık Savunma Bakanının rahatlamış hali gözden kaçmıyordu. Bu yüzdendir ki geçen haftanın sonlarında Ankarada Gedikin Menderesin telkinlerine kapılarak intihar ettiği ağızlarda dolaşan kuvvetli bir şayia oldu. Aslına bakılırsa şayia bazı ciddi mesnede dayanıyordu. 27 Mayıs sabahı eski İçişleri Bakanının Sümer sokaktaki meşhur Onikiler Apartmanındaki dairesinden Hayreddin Erkmen ve Nail Geveci ile birlikte alınıp çöp kamyonu diye şöhret yapan ve aslında bir müteahhidin kum kamyoneti olan külüstür arabaya bindirildiğini karşı pencerelerden seyredenler bir lâfı kulaklarıyla duymuşlardı ve tahkikat açıldığı takdirde bunu yeminle bildirmeye hazırdılar. D. Namık Gedik kapıdan çıkarken kendisini tevkif edenlere "Beni nereye götürüyorsunuz? Benden ne istiyorsunuz? Ben suçsuzum. Her şey Menderesin emriyle yapılmıştır. Her şeyi söyleyeceğim. Her şeyi söylemeye hazırım. Bana bir şey yapamazsınız" diye haykırmıştı. O gün Namık Gedik pek âlâ intihar edebilir ve teslim olmayabilirdi. Halbuki Harbiyeye Menderesin bütün suçlarını açıklama kararıyla gitmişti. Talih, kendisini Adnan Menderesin çocukluk arkadaşı ve güruhun en sessiz adamı Ethem Menderesin odasına düşürmüştü. 27 Mayıs ile Dr. Gedikin intiharına isabet eden tarih arasında geçen günlerde iki eski Bakanının ne konuştukları bilinmemektedir. Bilinen bir buhran anında Adnan Menderesin meşhur İçişleri Bakanının kendisini demirsiz pencereden üç kat aşağıdaki beton zemine fırlatıverdiğidir. Şimdi ileri sürülen iddia Gedikin bu âkibete ode arkadaşı Ethem Menderes tarafından sürüklendiğidir. Söylendiğine göre eski Savunma Bakanının devamlı telkinleri asabı zaten perişan bulunan fanatik Gedikl bilinen ölüm tarzını seçmeye zorlamıştır. Tabii işin esası sabıkların muhakemesi başladığında anlaşılacak, Adnan Menderes ve arkadaşlarının suçu hangi nisbette Gedikin üzerine attıkları görüldüğünde ortaya çıkacaktır.

Yassıadadan bir görünüş

Dafme Adam

C. H. P.

Dışardan gazel okuyanlar

Bu haftanın başında bir gün İstanbulda, Eyüpteki C.H.P. ocak başkanlarından biri garip bir teklifle karşılaştı. Bir vatandaş partiye kayıt için müracaat etmişti. Arzusunu söyledikten sonra sırıtarak ve pişkin bir tavırla :

"— Abi, hüviyet cüzdanımı bir an evvel verirsen ben de seni görürüm" dedi.

Ocak başkanı hayretle gözlerini açtı :

"— Görür müsün? O da ne demek?"

Öteki yılışmakta devam etti:

"— Canım, yolunu bulurum işte!"

Eyüplü ocak başkanı "görme" nin, "yol bulma" nın mânasını biliyordu: Adam, C.H.P. hüviyet cüzdanı almak için para teklif ediyordu. Ocak başkanı hem müracaate sahibini hiddetle kovdu, hem de durumdan ilce başkanı Vasıl Önsarı haberdar etti.

Bu, Vahi Ozararın haberdar olduğu aynı neviden ilk hâdise değildi. Bunun yanında C.H.P. nin Eyüp İlce başkanı böyle hareketlerle karşılaşan ilk C.H.P. ilce başkanı olmaktan da uzaktı. Yurdun dört köşesindeki C.H.P. mesulleri 27 Mayıstan itibaren kendilerini bir "müracaat denizi" ortasında buldular. C.H.P. ye 27 Nisan ile 27 Mayıs arasında da bir "müracaat dalgası" olmuştu. Ama o dalgayı teşkil eden zerrelerle bugünkü denizi teşkil eden zerreler arasında 180 derecelik bir farkın bulunduğu derhal anlaşıldı. 27 Nisan ile 27 Mayıs arasında partiye kayıt için başvuranlar -müracaatlar hattâ biraz daha önce, Menderes ve arkadaşlarının Muhalefete yaylım ateşiyle birlikte başlamıştı- medeni cesaretin ve fikre bağlılığın örneğini veriyorlardı. 27 Mayıstan sonra C.H.P. nin kapısını aşındıranlar ise Menderesin on yıl içinde Türk cemiyetine ne mikroplar aşıladığının, bu cemiyetin çeşitli kademelerini ne hale getirdiğinin elle tutulur delilini teşkil ettiler. İş o kadar ileri gitti ki geçen haftanın sonlarında bir gün, gene İstanbulda, kahvesinde rahatça kumar oynatmak ve esrar içirtmek için V.C. ye giren ve dükkânının üzerine kocaman levha asan bir kahveci yanındaki C.H.P. ocağına başvurdu, V.C. levhası yerine C.H.P. levhası asmak için müsaade istedi. Adam hem kahvesini bedava olarak C.H.P. lokali haline getiriyordu, hem de -isterse ocak başkanına, isterse partiye- "geniş yardım" a hazır bulunuyordu!

Bütün bu hâdiseler, memleket mukadderatını pek yakın olduğu halde ilk seçimlerde ele alacağından hiç kimsenin zerrece tereddüt etmediği C.H.P. yi bugün ne mühim vazifelerin beklediğini ortaya koydu. Halbuki aynı esnada Ankarada C.H.P. nin "yüksek sevk ve idaresi" ni deruhte etmekle vazifeli Merkez İdare Kurulunun âzalarından bir çoğu kendi aralarında bakanlık taksimi yapmakla meşguldüler. Bu yüzden de parti seviyesinden memleket seviyesine çıkmakta ve 27 Nisandan bu yana geçen günler boyunca olduğu gibi hâlâ hâdiselerin altında kalmakta, ezilmekte devam ediyorlardı.

"Cenaze hâdisesi"

Nitekim bu dar görüşün bir tezahürü geçen haftanın sonlarında, Hürriyet Şehitlerinin cenaze töreni dolayısıyla kendisini gösterdi. İsmet İnönü her vatandaş gibi milletin bu fedakâr gençlerine karşı son vazifesini yapacak, cenazede bulunacaktı. Doğrusu istenilirse bu vazifeyi yaparken İnönü bir partinin genel başkanı bulunduğunu hatırına dahi getirmiyordu. İnönü, o Hürriyet Şehitlerinin, uğrunda canlarını verdikleri fikirlerin 1 numaralı şampiyonu değil miydi ve İnönünün mücadelesi bu günkü neticenin mânevi temelini teşkil etmemiş miydi? Zaten Muhalefet lideri sansürün en koyu olduğu ve her lafına neşir yasağı konduğu günlerde İngilterenin meşhur Times gazetesinin muhabirine genç talebeler hakkında fikrini söylemiş, bir gün Türkiyede Hürriyet Âbidesi dikilirse onların bütün diğer hürriyet mücahitlerinin omuzlarında yükseleceğini bildirmişti. Bu beyanat da İnönünün diğer bütün beyanatları gibi -bunlar "günlük tebliğ" haline gelmişti zira Menderes hemen hergün konuştuğundan İnönü ona hemen her gün cevap veriyordu ve bu cevapların büyük kısmı nakiki bir sabotaj idi- derhal teksir olunarak ellerde dolaşmaya başlamış ve imanları tazelemişti.

Fakat İnönü böyle bir törende görünmesinin halkın nasıl bir sevgi tezahürüne vesile vereceğinden habersiz değildi. Halbuki yeni geçici idarenin işlerini güçleştirmemek için İhtilâl gününden beri kahil olan her şeyi yapıyor, son derece dikkatli davranıyor, memleket mukadderatının emin ve idealist ellerde bulunduğu kanaatini samimiyetle muhafaza ettiğinden onlara mânen yardımcı oluyordu. Cenaze töreninin halkı heyecanlandıracağı muhakkaktı. Ama İnönü şehitlere karşı vazifesini yapmalıydı. Bunun üzerine İnönü yeni idareyle temas edilmesini ve onunla istişarede bulunulmasını istedi. Başbakanlık Müsteşarı Kurmay Albay Alpaslan Türkeş son derece nazik bir tarzda bu meseleye bir hal çaresi bulmak için bizzat General Gürselle görüşeceğini bildirdi. Nitekim Gürsel idaresi böyle bir çareyi de askerlere has pratik zekâyla buldu.

Bulunan çare şuydu: "İnönü de -tabii Gürsel de- şehitlere karşı son vazifelerini yapmasınlar, bu düşünülemezdi bile.. Ancak, cenazede bizzat bulunmaları nahoş hâdiselere yol açabilir, halk büsbütün heyecanlanır, bunca facianın mesullerinin emniyetini dahi tehlikeye düşürecek vakalar yaratabilirdi. -Nitekim o gün Bayarla Menderesin Ankarada bulunmamaları sağlandı-. Kortejdeki Devlet Başkanlığı yerinde Gürsel kendisini oğluyla temsil ettirecekti. Acaba Kortejde eski Devlet Başkanı için ayrılacak mevkide İnönü de kendisini oğluyla temsil ettiremez miydi? İnönü teklifi uygun buldu.

İsmet İnönü
Umut ışığı

Röportaj

Ol Saltanatın Yerinde

Hafifçe çiseleyen yağmurun altında iki genç ürkek adımlarla B.M.M. Başkanlarına tahsis edilen köşkün kapısına doğru ilerlediler. Uzun boylusu kapının ziline kalbi gumbur gumbur atarak bastı. Resmi elbiseli, sert bakışlı, bir uşak kapıyı açtı ve ne istediklerini sordu. Gençler zamanın çapkın Meclis Başkanı Koraltanla konuşmak istediklerini bildirdiler. Sert bakışlı uşak gençleri tersler gibi, "Bir dakika" dedi. İçeri girdi ve beş dakika sonra endişe ile bekleşen iki gence içeri girmelerini ve beklemelerini söyledi.

Hâdise Şeker Bayramının birinci günü cereyan ediyordu. İki genç Gazeteciler Cemiyeti tarafından çıkarılan Bayram Gazetesinde çalışan AKİS ve Milliyet muhabirleriydi. Zamanın Meclis Başkanından gazete için bir Bayram mesajı almağa gelmişlerdi. Esas gaye Koraltanın mesajı değildi. Ama gazeteciler düşünmüşler taşınmışlar, C.H.P. Genel Başkanı İsmet İnönünün mesajını Bayram Gazetesine koyabilmek için zamanın iktidar başlarından birinden de beyanat almayı ve iki beyanatı yanyana koymayı uygun görmüşlerdi.

Bayarın özel kütüphanesi

Kesilmeyen kitapları kim okurdu?

İki genç gazeteci küçük bir masayla Hususi Kalem odası haline getirilmiş bir koridorda hayli beklediler. Neden sonra bayramlıklarını giymiş zamanın Meclis Başkanı çıkageldi. Gazetecilere, "ne istediklerini" sordu. Birinin dilinin ucuna "Bayram Harçlığı" demek gelmişti ama Koraltanın ne kadar "eli açık" olduğunu bildiği için vazgeçti ve istediklerini anlattı. Çapkın Başkan kaşlarını çatarak :

"— İnşallah yüz sene sonra böyle mesut bayramları bütün Türk milleti olarak kutlarız. Siz vatanda yükselen mamureleri, kalkınmayı gerdünüz mü?" dedi. Genç gazeteciler boyunlarını büküp, pek görmediklerini söylediler.

Geçen haftanın sonunda Pazar günü gene aynı gençler, aynı yolu korkusuzca aştılar. Kendilerini karşılayan genç bir teğmene yürekleri tık bile demeden istediklerini anlattılar. Genç Teğmen sakıt Meclis Başkanının evini bekleyen birliğin kumandanıydı. Kapı mühürlü olduğu için gazetecileri içeri sokamadı ama elinden gelen yardımı esirgemedi. Binanın pencerelerinin bir kısmı kırılmıştı. Koraltanın yatak odasının camında ise bir kaç kurşun deliği vardı. Gazetecilerin dışarıdan görebildikleri şahane kış bahçesiyle büyük salonunun bir kısmı oldu. Salonun köşesinde bir müzeden alındığı söylenen muhteşem bir şamdan bulunuyordu.

Evin bahçesi, içinden çok daha enteresandı. Meselâ Koraltanın kümesi hakikaten zengindi. Ligorinden ispenç cinsine kadar her nevi tavuğun bulunduğu kümes, çapkın Meclis Başkanına taze yumurta yetiştirmekle vazifeliydi. Köşkün kalorifer dairesinde bir hindi vardı. Uzun zamandan beri burada beslenen hindiyi Koraltanın pek sevdiği söyleniyordu.

Köşkün bahçesinde her nevi meyva ağacı maaşları Bayındırlık Bakanlığınca ödenen bahçıvanlar tarafından itinayla yetiştirilmişti. Sabık Meclis Başkanının bahçesinde en çok rastlanan meyva ağacı armuttu.

Kitap merakı

Aynı saatlerde Çankaya Köşkünde siyah elbiseli bazı adamlar tam on senedir el pençe durmaktan bükülen bellerinin ağrılarını gidermeğe çalışıyorlar ve sessiz köşkün içinde serbest adımlarla dolaşıyorlardı. Sakıt Cumhurbaşkanının köşkü terketmesinin üzerinden onaltı gün geçmişti. Köşkün yan tarafında 19 bin kitabı ihtiva eden bir kütüphane vardı. -Okuma merakı bulunmayan pek çok ümmi gibi Bayarın da güzel ciltlenmiş kitaplara merakı vardır ve bunların adediyle yakından alâkalıdır-. T şeklinde bir salondan ibaret olan kütüphanede iki salonun birleştiği noktaya işlemeli, muazzam bir masa yerleştirilmişti. T nin üstünü teşkil eden salona uzun maun bir masa ve etrafına koltuklar konmuştu. Tam Ankaraya bakan kısmında ise duvara gömülü bir divan vardı. Divanın altında bir takım âletler bulunmaktaydı. Bayar pek sevdiği ve ayrılmak istemediği Çankaya köşkünün bu salonundan, özel tertibat sayesinde Meclis müzakerelerini dinlerdi.

Bayar zamanının büyük kısmını -gece âlemleri hariç - hususi ve iki küçük salondan yapılmış kütüphanede geçirmekteydi. Bu kütüphanenin raflarını enteresan etüdler kaplıyordu. Bunların arasında en göze çarpanlar Kürt İsyanı, Arnavutluk İsyanı, Balkan Komitacıları hakkında toplanmış ve düzenlenmiş etüdlerdi. Ayrıca raflarda Menderesin nutuklarını ihtiva eden gazete kupürlerinden müteşekkil dosyalar kabarık yekûn tutuyordu.

Bayarın yatak odası pek muhteşemdi. Odada hâkim renk pembeydi. Kapıdan içeri girince hemen karşıya üzerinde pembe yorgan örtülü bir karyola gelmekte, Ankaraya bakan pencerenin kenarında bir divan bulunmakta, ortada üç pembe koltuk küçük bir masayı çevirmekteydi. Karyolanın tam karşısında üç

Şimdi Esen Yeller

köşeli ve yüksek bir ayna yerleştirilmişti. Yatağın başucunda gömme bir gece lâmbası duruyordu.

Müstahdeminin "Harem Dairesi" dedikleri kısma Bayarın odasına dik olan bir koridorla geçilmekteydi. Reşide Bayar hemen Cumhurbaşkanının yanındaki yarı salonumsu bir odada yatmaktaydı. Perdeler, geniş dallı desenlerle süslü idi. Oda pahalı, fakat son derece zevksiz döşenmişti. Üstelik giderken Bayan Bayar bir çok şahsi eşyasını götürmüştü ki bu, odanın hakiki hüviyetini ortadan kaldırıyordu. Bayan Bayarın götürdükleri arasında pek çok boş kolonya şişesi, boş mukavva kutular ve yarılanmış krem tüpleri bulunuyordu.

Üstelik, Bayan Bayarın hazırlanması oldukça uzun sürmüştü. Kendisini aceleye davet eden ordu mensuplarına Bayan Bayar:

"— Aceleye ne lüzum var? Ev sahibi kiracısını mahkemeye verse altı ay sonra çıkarır" demiş ve serzenişte bulunmuştu.

Şahsi eşyaları arasında bir yığın çıkın bulunduğu ve bunların içinde kırpık kumaş parçalarının yer aldığı, görenler tarafından anlatılıyordu. Bayan Bayar yanına aldığı bir altın saatın son dakikada bulunarak elinden alınmasına pek fazla üzülmüş, hattâ ağlamaklı olmuştu.

Doğrusu istenilirse bütün hayatını çocuklarına vakfetmiş, tertemiz bir hanımefendi olan Reşide Bayarın mecburen karşılaştığı bazı manzaralar yürekleri üzmüştü. Ama bunlar, sefih eşinin sebebiyet verdiği bir takım mecburiyetlerdi. Devleti kendisi, memleketi çiftliği sanan ve babasının malıymış gibi milletin hazinesine el atan, oradan şarklı ahbaplarına hediyeler dağıtıp onlardan daha kıymetli hediyeler alan, sırf hediye toplamak için seyahatlere çıkan Bayarın ikametgâhını aramamanın elbette ki imkânı yoktu. Bu yüzden Bayar ailesinin iç çamaşırlarının elden geçirilmesi işi Bayan Bayarın yanında yapılmıştı. Bunlar dolaplardan çıkarılıp tetkik edilirken sefih Cumhurbaşkanının talihsiz eşi sıkılmış ve:

"— Canım iç çamaşırlarımı karıştırmayın.. Ayıp değil mi?" diye sızlanmıştı. Sayımı yapan binbaşının cevabı çok acı olmuştu. Binbaşı, Bayan Bayara:

"— Bunlar temiz çamaşırlarınız hanımefendi.. Yakında kirlileri meydana çıkacak, onlardan utanın?' demişti.

Celâl Bayarın köşkü terkederken geride bıraktığından dolayı en ziyade üzüldüğü eşyalar -halen muhafaza altındadır ve hazineye devredilecektir- paha biçilmiyen hediyeler oldu. Bunların içinde Bahreyn Şeyhi tarafından verilen bir kamayla iki kılıç vardı ki görenler şaşırmış, kendilerini peri masallarında zannetmişlerdi. Som altından mâmûl ve üzeri inciyle süslü bu hediyenin değeri insanın aklını başından alacak kadar yüksekti. Bilinmeyen, bu şahsi hediyeye karşı Bayarın devlet hazinesinden Şeyh hazretlerine ne verdiğiydi. Hediyeler arasında İş Bankası tarafından takdim edilmiş som altından bir de göz alıcı kumbara bulunuyordu. Fakat Bayarın müsadere edilen eşyaları arasında bir sandık herkesin dikkatini çekti. Sandıkta binlerce mermi ile iki tane el bombası vardı.

Bayarın tevkif edildiği oda alt katta, meşhur ziyafetlerin yapıldığı büyük salonun yanındadır. Büyük salonu açık renk bir halı süslemektedir. Uzun masa cevizden yapılmıştır. Etraftaki koltuklarda hâkim renk bordodur. Buradan küçük bir koridorla ortasında bilârdo masası bulunan bir odaya geçilmektedir. Bayar işte burada tevkif edilmiştir.

Bayar buradan alınmış ve Harb Okulunun biraz daha mütevazi ama pek çok temiz bir odasına nakledilmiş, oradan da daha havadar ve denize nâzır bir ikametgâha, Yassı Adaya gönderilmiştir.

Sabık Cumhurbaşkanının yatak odası

Pembe! Gönlüm sende...

Mesele gösteriş değil, bir vazifenin ifasıydı. O akşam, İstanbulda bulunan Ömer İnönüye telefon edildi ve kendisinden Ankaraya gelmesi istendi.

İllâ da parti

Fakat ertesi gün C.H.P. nin dehşetli erkânı vaziyet kendilerine İnönü tarafından anlatıldığında ayaklandılar. Efendim, bu nasıl olurdu? İnönüyü -veya Gürseli- oğulları nasıl temsil edebilirdi? C.H.P. demagogları -D.P. demagoglarını hiç aratmazlar, aynı çamurdan yaratılmışlardır- gözlerini aça aça "Hanedan mı yaratıyoruz?" diye sordular. Bilmedikleri, meselâ Amerika Cumhurbaşkanlarının, Fransa Cumhurbaşkanlarının şahıslarını pek âlâ oğullarıyla, kardeşleriyle temsil ettirdikleri -meselâ John Eisenhower pek çok yerde babasını temsil etmektedir- ve Amerikada da, Fransada da aklı başında hiç kimsenin hanedandan bahsetmediğiydi. Aslında dehşetli idareciler kendilerine yer verilmemesinden dertliydiler. Ortalarda boy gösteremeyecekler, müstakbel mevkilerini perçinleyemeyeceklerdi. Ama siyasî faaliyetin menedildiği bir sırada bir siyasî parti böyle bir korteje dahil edilebilir miydi?

C.H.P. deki fırtına öylesine şiddetli oldu ki kendisine "hâlâ Millî Şeflik ediyor" demesinler diye heyetle çalışma usulünü inanılmaz derecede mübalâğalı hale getirmiş olan talihsiz İnönü bu dehşetli zevatın arzularını kabul zorunda kaldı. Zaten üstadlar Albay Türkeşe de gitmişler, ona da bu parlak itirazlarını yapmışlardı. Demagoji, yeni idare üzerinde dahi çekingenlik yarattı. Gerçi Gürsel korteje dahil olmadı ve şehit teğmenin resmî arkasında oğlu yürüdü. Ama oğlunun Gürseli temsil ettiği sanki suçmuş ve son derece tabiî bir hâdise değilmiş gibi,- resmen duyurulmadı. Buna mukabil Ömer İnönü hiç iştirak edememe durumunda kaldı ve böylece İnönü cenazede temsil edilemedi.

C.H.P. büyükleri bu eksiği tamamlayacak formülü bulmuşlardı. Törenden sonra İnönü, yanında kendileri, Anıt Kabire gider, saygı duruşunda bulunur, kabirlere çiçek koyar, böylece kendi resimleri ve isimleri de gazetelerde çıkardı. Üstelik hareket C.H.P. adına da olmuş olurdu. Nitekim, İnönünün etrafını alarak Anıt Kabire de gittiler. Ama Allahtan gazeteciler bu zevatın resimlerini alamadılar. Böylece heveslerinin bir kısmı kursaklarında kaldı.

Ancak hâdise, bir zihniyetin ifadesini teşkil etme bakımından alâka uyandırıcı hal aldı.

Tatlı su kahramanları

Aslına bakılırsa bu, C.H.P. idarecilerinin son hâdiseler karşısındaki tutumlarının eksiğinin tek işareti değildir. C.H.P. idarecileri İstanbul nümayişlerinden itibaren bir türlü hâdiselerin seviyesine çıkamamışlar, gerektiği gibi hareket edememişlerdir. Bunun sebebi nazik bedenlerini incitme endişesi ve birbirlerine nutuk çekme merakı olmuştur. Hele ilk günler endişe -C.H.P. kapatılacak endişesi- hareketsizliğin resmî sebebini teşkil etmiş, bu idareciler başkalarında ayıpladıkları "Müesseseyi Kurtarmak" politikasının şampiyonları kesilmişlerdir. Gerçi aralarından bazıları bu tutuma şiddetle itiraz etmişler, Merkez İdare Kurulu olarak kendilerinin ve C.H.P. Meclis Grubunun spektaküler hareketler yapmaları, genç talebeleri gösterişli şekilde -tehlike pahasına- desteklemeleri lüzumunu haykırmışlardır. Ama Kuruldaki Bizans usulü ucu, sonu gelmez münakaşalar bir netice alınmasına imkân vermemiştir. Nitekim 27 Nisan ile 27 Mayıs arasında bütün mücadeleyi şahsen İnönü yapmış, teşrii masuniyet zırhıyla korunan Merkez İdare Kurulu âzalarından bir tekinin dahi kendi imzalarıyla tek satırı çıkmamış, hiç biri tek söz sarfetmemiştir. Hattâ, gösterilere vesile verip İstanbulda genç talebelerin yaktıkları ateşin bütün yurda dağılmasını sağlamak üzere bu nazik bedenli bayların yurt gezilerine çıkmaları istendiğinde hepsi gene, Kuruldaki bitmez konuşmaların arkasına sığınmışlar, iki adımlık yere gitmemişlerdir. Bu arada Merkez İdare Kuruluna dahil olmamakla beraber ismi etrafında gürültüler olmuş bazı "kahramanlar" da son derece dikkatli davranmakta birbirleriyle yarış etmişlerdir. İstanbul İl Başkanı Şemseddin Günaltayı bütün hâdiseler boyunca İstanbul il merkezinde gören olmamıştır. Bütün yük, başta Şahap Gürler, öteki bazı il idare kurulu üyelerinin omuzları-

C.H.P. Merkez İdare Kurulu

Sıfırın sıfır, elde var sıfır

na binmiş, bu arada o beğenilmeyen Oğuz Oranla Yaşar Keçeli ilk elde tevkif olunmuşlardır. Kasım Gülek'e gelince o ortadan bütün bütün kaybolmuş, C.H.P. nin bu "kahraman çocuğu" kendisine Menderesin seyahati sırasında İzmirde bulunmak vazifesi resmen verildiği halde İstanbula firarı tercih etmiştir.

Bu arada isimsiz C.H.P. liler feragatin, vatanseverliğin ve kahramanlığın örneğini veriyorlar, evlerinin bodrumlarına gizledikleri teksir makinelerinde İnönünün demeçlerini çoğaltarak memlekete ümit ışığı saçıyorlardı. Bunların arasında bazı Merkez İdare Kurulu üyeleri de yok değildi ve bunlar Ankara nümayişlerinin "fikir babalığı" nı yapmıyor saydamazdı. Ama koca kurulda parmakla gösterilecek kadar azdılar ve ötekiler bunları eritiyorlardı. Ankaralı talebeler, Mülkiyeliler bu pek ender politikacılardan istifade ettiler. Ötekileri görmek imkânını dahi bulamadılar.

Bu yüzdendir ki 27 Nisan ile 27 Mayıs arasındaki o buhranlı günlerde hemen herkes "C.H.P. nin üzerine düşeni yapmadığı" ndan şikâyetçi oldu. Gerçi bir şeyler yapmak kolay değildi. Yapılanlar görülmüyor, duyulmuyordu. Ama gene de yapılması kabil hareketler vardı ve çekingen C.H.P. mesulleri başkalarının yaratacakları iyi günlere sadece kendi İnönü kozlarıyla katılmayı daha akıllıca bir davranış buldular.

Komisyon ve milletvekilleri

Fakat C.H.P. liler için en az affedilecek hareket, Menderesin meşhur Tahkikat Encümeni önünde arzı endam etmeyi C.H.P. milletvekillerinin kabul etmesi oldu. Mesele Grupta görüşüldü ve uzun münakaşalardan sonra "ihtiyatlılar" ın görüşü kabul edildi. Merkez İdare Kurulunun milletvekili olan âzaları dahi Encümen kendilerini çağırdığında boyunlarını büküp gideceklerdi. Halbuki bu arada Kurulun milletvekili olmayan -ve tipi itibariyle bir kahramanı değil, pembe yanaklı bir bebeği hatırlatan- bir üyesi tevkif edilme pahasına böyle bir davete icabet etmeyeceğini bildiriyordu.

● Tabii "ihtiyatlı zevat" kendilerini arkasına saklayacakları hukuki manialar da keşfetmekte kusur etmediler. Efendim, eğer gitmezlerse "şekil suç" işlemiş olacaklardı. O takdirde ağızlarını dahi açamadan ve Komisyon ağalarına gerektiği gibi hakaret edemeden tevkif edileceklerdi. Halbuki giderlerse, içlerini dökeceklerdi! Sanki hiç bir şeyin yapılamadığı o günlerde bunun

İ. Rüştü Aksal
Revizyon istiyor

bir faydası olacaktı.. Buna mukabil bir milletvekilinin tevkif edilmesinin Türkiyede barut fıçısını daha da önce ateşleyebileceği hakikati "ihtiyatlı zevat" a bir türlü anlatılamadı. İstanbulda ve Ankarada genç talebeler şahsi hiç bir şey istemeksizin, sadece fikirleri uğrunda hayatlarını istihkâr ederken üstelik Bakan olma ateşiyle yanan bu akıllı evveller o mevkilere başkalarının sırtlarında yükselmeyi daha az tehlikeli bulu-

Kasım Gülek
Tufanın kahramanı

yorlardı. Hâdiseler gösterdi ki en amansız cefaya ve işkenceye göz kırpmadan tahammül eden bir Cemal Yıldırımın kafasında bir kaç kişi Merkez İdare Kurulunun olmasaydı 27 Mayıs ... daha erken doğabilirdi.

Tehlike geçince..

Fakat o güneş doğduğunda bütün sinenler gibi C.H.P. li sinenler de köşelerinden bir çalımla çıktılar ki insanın parmağı ağzında kaldı. Daha ihtilâlin ilk günü memleket idaresinin kendilerine tevdiini bekleyen tatlı su kahramanları vardı. İşin eğlenceli tarafı, sokaklarda hâdiseler cereyan ederken en ziyade titreyenler ve başta İnönü, arkadaşlarını "Aman, yapmayalım" diye eteklerinden çekenler "üzerimize vazife düşüyor" diye kollarını en ziyade iştiyakla sıvayanlar oldu. Artık bakanlıkları paylaşma zamanı gelmişti. C.H.P. nin iktidara geleceği hususunda bir şüphe dahi kalmadığı ayan beyan ortadaydı. Eh, C.H.P. iktidara geldikten sonra bu zevat Bakan olmayacaktı da kim olacaktı?. Ama tecrübe aklı başında kimselere gösterdi ki bu "profesyonel politikacılar" ın elinde memleket belki namussuzluğun değil, her halde hiyanetin hiç değil, ancak opportünizmanın bütün tehlikelerine maruz kalacak ve onların zaafları hem C.H.P. nin, hem yarınki rejimin zaafını teşkil edecektir. Zaten bunlar, eski alışkanlıkla -bazıları yepyeni, gepgenç politikacılar oldukları halde- tıpkı 1950 den evvelki gibi Şefe şirin görünmeyi -eee, Şef de insandır!- ciddi şekilde çalışmaya tercih etmektedirler. İnönüye gelince, ipleri eline almakta -hem de buna en ziyade zaruret olduğu hallerde- gösterdiği çekingenlik, o anlaşılmaz "hâlâ Milli Şeflik ediyor" endişesi istikbalimizin bu en büyük teminatının yanına başka kıratte insanların verilmesi zaruretini ortaya koydu. Bu, C.H.P. içinde seçimlerden evvel mutlaka bir Kurultayın toplanması fikrini ortaya çıkardı ve son haftalarda fikir süratle gelişti. C.H.P. nin, bir iktidar partisi olarak, "Menderes zihniyeti" olmasa bile Menderesin attığı tohumların tesirinde kalmış idarecileri kızağa çekilerek hayatiyet kazanması ve "normal günlerin normal partisi" olma lüzumu böylece bir zaruret haline geldi.

"Gülek ekibi" tasfiye edilince parti ferahlamıştı. Şimdi, ancak "Aksal ekibi" yeniden tanzim edilince, bir ciddi revizyondan geçince parti işgal edeceği iktidar makamının ehli haline gelecektir.

İKTİSADİ VE MALİ SAHADA

Tedbirler

Süpürge ele alınınca

Bu haftanın başlarında, yurdun pek çok köşesinde vatandaşlar kötü bir idarenin devrilmiş olması karşısında bayram ederken bazı zümrelerin bazı mensupları kötü kötü düşünüyorlardı. Düşünenler, D.P. tarafından önlerine yem ambarının kapıları açılmış partizanlardı ve bunların içinde meşhur "Petrol Ofisi bâyileri" nin ölüm çanları çalmıştı.

Hakikaten yeni geçici Hükümetin geçen hafta içinde aldığı kararlardan biri de, Ticaret Bakanı Cihat İrenin teklifi üzerine, Petrol Ofisi bâyiliklerine ait mukavelelerin toptan feshi oldu. Teklif gerçekten bir ihtilâl teklifiydi. Normal bir iktidar değişikliğinde hukuki tasarrufların devamlılığı esası yüzünden müddeti gelmeyen mukaveleleri böylesine feshetmek kaabil olamazdı. Fakat, Milli Birlik Komitesinin teşrii haklara sahip oluşu sayesinde bu çok esaslı ve çok yerinde ameliyeyi gerçekleştirmek mümkün hale geldi. Sâbık iktidar, Petrol Ofisi bâyiliklerini yem dağıtmanın ve partizanları memnun etmenin en esaslı vasıtalarından biri olarak görmüştü. Gerçi Petrol Ofisi, Milli Korunma Kanunu gereğince kurulmuş olan bir Devlet müessesesiydi; ticari esaslara göre çalışırken partizan müdahalelerden âzâde olması gerekirdi. Fakat D. P. liderlerinin Devlet idaresine dair böyle esaslı prensiplerle kaybedecek vakitleri mi vardı? Tek gayeleri sadece şahsi ikballerini sağlama bağlamak olan bu çiftlik ağaları Devleti de kendi çiftlikleri sanıyorlar, istedikleri mansıbı, istedikleri rütbeyi, istedikleri vazifeyi ve istedikleri mukaveleyi istediklerine vermeği hakları addediyorlardı. Bir kasabada kendi iktidarlarına hizmet eden bir partizan mı çıkmıştı? Yapılacak ilk iş onu memnun etmekti. Memnuniyet de Petrol Ofisi bâyiliği ile oluyordu. Hele 1957 seçimlerinden sonra, Petrol Ofisi bâyiliği yapan köşede bucakta kalmış birkaç muhalif ve tarafsız vatandaş da -V.C. ye kaydolmayı reddedince- bâyiliklerin ellerinden alındığını ve en azgın D. P. lilere verildiğini gördüler. Böylelikle, sadece partizan idare -sözüm ona- kuvvetlendirilmiş olmuyor, ayni zamanda Petrol Ofisi bâyilikleri de beceriksiz ve ehliyetsiz ellere geçiyor, neticede Petrol Ofisin de, Türk iktisadiyatının da canına okunuyordu. Nitekim, Petrol Ofisin bizzat kendi içinde ve ilgili Bakanlıklarda

Ekrem Alican
Tok adam

çalışan birkaç namuslu memur Ofisin mukaveleyle bağlı olduğu Caltex Şirketinden gelen çoğu haklı itirazları nazara alarak bu rezalete bir çare bulmağa çalıştılar. Büyük Amerikan şirketi Caltex, Petrol Ofise kendisinden talep edeceği petrol ve müştakatı maddeleri ikmal etmeği taahhüt etmişti. Şu halde, Petrol Ofis satış teşkilâtını ne kadar genişletse ve bu teşkilâtı ne kadar iyi ellere tevdi etse satış da o kadar çok olacak ve bundan sadece Petrol Ofis değil, ayni zamanda Caltex de kazanacaktı. Fakat bilhassa 4 Ağustos 1958 istikrar programından sonra diğer büyük petrol şirketleri, Shell, Mobiloil, Sokoni Vacuum ve Britsh Petroleum da Türkiyede büyük satış şebekeleri kurmağa başlamışlardı. O kadar ki bu şirketler, en iyi elemanları yüksek ücretlerle en iyi işlerde kullandıklarından ve bâyiliklerini tevzi ederken sırf ticari ölçülerle hareket ettiklerinden Petrol Ofisin satışları günden güne düşüyordu. Halbuki, Petrol Ofisin satış sahasında yabancı şirketlerle rekabet edebilmesinin büyük faydaları vardı. Bir kere, Petrol Ofis harb zamanında yabancı şirketlerin satış teşkilâtı memleketten çekilmek zorunda kalırsa memleket içinde petrol tevzi edebilecek tek teşkilâttı. İkincisi, Petrol Ofisin satışından sağlanan kâr memleket için de zahyer ve böylelikle bir nevi döviz tasarrufu teşkil ediyordu. Bütün bunları nazara alan bu birkaç namuslu memur, Petrol Ofisle Caltex-in mukavelesinde bir değişiklik yaparak Caltex'e Petrol Ofis bâyiliklerinin tevziinde söz hakkı tanımağı düşündüler. Böylece bâyiliklerde partizanların tesiri hafiflemiş olacaktı. Fakat bu, bir Devlet iktisadi müessesesinin ana prensiplerine aykırı düştükten başka esaslı bir çare de değildi. Çünkü Türkiyedeki yabancı şirketler bile D.P. silüklerinin tasallûdundan kurtulabilmiş olmaktan uzaktı. Tek hakiki çare, partizanlığa son vermekti. Geçici Hükümetin yaptığı radikal hareket de bu oldu. Partizanlar bâyiliklerden kovuluyorlardı. Bundan sonra, Petrol Ofis bâyilikleri müzayedeye çıkarılacaktı. Muayyen bir bâyilik için en fazla para veren vatandaş hangi partiye mensup olursa olsun o bâyiliğe mukavele süresince sahip olacaktı. Bu suretle hem Petrol Ofis yeni bazı kârlar sağlayacak, hem de müzayedeye iştirak etmek her babayiğitin harcı olmayacağı için işi ticari esaslara göre yürütmekte kendilerine güvenenler bâyiliği ele geçirebileceklerdi.

Karar bomba gibi patladı.

Ye Mehmet, ye!

Geçici Hükümetin, Ticaret Bakanı Cihat İrenin teklifi üzerine bu hafta içinde aldığı bir başka karar da, hâlen mevcut Ticaret ve Sanayi Odalarıyla Ticaret Borsaları idare heyetlerinin ve pek tabii Ticaret ve Sanayi Odaları ve Borsalar Birliğinin idare heyetlerinin feshedilmesi oldu. Sâbık iktidarın Oda seçimlerinden nasıl ürktüğü malûmdu. Oda seçimleri serbest cereyan etse, partizanlıktan bizar olan tüccar ve sanayiciler hiç şüphesiz oda idare heyetlerini tarafsızlardan seçeceklerdi. Bu korku yüzünden sâbık İktidar Meclisten kanun geçirip oda idare heyetleri seçimlerini tehir bile etmişti. Ancak, bu yıl artık seçimlerin tehiri imkânsız hale gelmişti. Kaldı ki bir aralık düşünülen genel seçimler için tüccarı ve iş adamlarını soyma gayretlerine öylesine hız verilmişti ki kendilerini muteberandan sanan bir çok tüccar ya V.C. ye geçmiş veya içlerinde en fazla namuslu hareket etmek isteyenler C.H.P. den istifa ettirilmişlerdi. Bu korkunç soygunculuk ve haraca kesme baskısı varken, muhalifilik kartını hâlâ çekmecesinin en gizli yerinde muhafaza edebilmiş olsa bile hiçbir tâcirin, hiçbir iş ada-

mının oy pusulasını kullanırken kulağına fısıldanacak isimden başkasına itibar etmesi asla beklenemezdi. Nitekim, tahmin doğru çıktı. Birkaç kahramanlık nümunesi yer hariç, diğer bütün yerlerde oda seçimlerini D.P. partizanları kazandılar. Sait İbrahim Esler ve Raif Dinçkökler artık tamamen murakabesiz kalmışlardı. D.P. - V.C. kasalarına haraç kesmek mukabilinde odaların yetkilerini alabildiğine kullanıyorlar, Ticaret Bakanlığının tahsislerinden ve takas muamelelerinden alabildiğine kazanıyorlardı. Cihat İrenin canına tâk deyip Odalar Birliği Genel Sekreterliğinden istifa etmesinden sonra ise meydan büsbütün boş kalmıştı.

Şimdi partizanlar çeşme başlarından uzaklaştırılıyorlardı. Yeni oda seçimleri yapılacak ve bu seçimleri kazananlar "mesleğin şeref ve haysiyetine uygun şekilde hareket edeceklerine" dair yemin de edeceklerdi.

Palavra edebiyatı

Ticaret ve Sanayi Odalarının ve Birliğin nasıl bir partizanlık yuvası hâline getirildiğinin bir diğer misâli de Cihat İrenin ayrılmasından sonra Birlik tarafından çıkarılan 1960 İktisadi Raporu oldu. Bu raporun hazırlanması işi de gerçi İren tarafından en kıymetli iktisat uzmanlarına havale edilmişti. Fakat İrenin istifasından sonra partizanlar raporda kendi akıllarına ve menfaatlerine göre gereken tâdilleri yaptılar ve raporu bir D. P. kalkınma edebiyatı nümunesi hâline getirmeğe muvaffak oldular. Raporda, nüfus başına düşen millî gelirimizin 1950 yılı seviyesine nazaran üç misli arttığı bildiriliyordu. Aslına bakılırsa ciddî bir iktisadi raporda millî refahtaki artışı cari fiyatlarla hesaplanan adam başına millî gelire göre ölçmek kadar büyük sahtekârlık olamazdı. Kullanılabilecek tek kıstas sâbit fiyatlarla adam başına düşen millî gelir rakamı olabilirdi. Ama, o zaman böylesine muazzam palavralar atmak imkânı bulunmayacaktı. Raporda daha sonra iktisadiyatımızın son on yıl içindeki gelişmesi övülüyor, gelişme temposunun normal olduğu yolunda bir iddia, görülmemiş fütursuzlukla ileri sürülebiliyor, ziraî sektörün müessir bir faktör olduğu söylenebiliyor ve üstelik süratle sanayileşmeye devam ettiğimiz ve hattâ sanayideki yatırımların büyük kısmının özel sektörde vuku bulduğuna dair gülünç bir iddia ciddi bir edayla ileri sürülüyordu. Bir başka yerde, baraj politikasının methiyesine geçiliyor ve Menderesin korkunç laraf teşkil eden baraj siyaseti, "durgun su üzerinde sektirilen taşın suyun sathında büyüyen daireler meydana getirmesi" ne benzetiliyordu! Fakat, raporu değiştirenler belli ki bilgisizlikleri yüzünden Menderesin boşuna gitmeyecek bazı kısımların hakikî mânasını anlamamışlar ve onları çıkarmamışlardı. Geniş ölçüde Baade Raporundan mülhem olduğu anlaşılan bu kısımlarda meselâ erozyon tehlikesi belirtiliyor ve entansif ziraate geçmenin sulama, gübreleme gibi şartları üzerinde duruluyordu. Hayvancılığımızın, içine düşürüldüğü pek endişeli durumdan kurtarılması çaresinin şimdilik hayvan sayısını arttırmamak -hattâ Prof. Baade'ye göre, azaltmak- ve hayvan neslini ıslah suretiyle hayvan başına daha fazla mahsûl almak suretiyle global istihsâli çoğaltmak olduğu -çok kötü yazılmış cümlelerle- anlatılmak isteniyordu.

Pislikler temizleniyor

Ticaret Bakanının teklifiyle yapılan ıslahattan biri de, takas muamelelerinin derhal durdurulması oldu. Takas muamelelerinin ve onunla birlikte muayyen bir ihracat muamelesinden elde edilecek dövizin ihracatçıya tahsisi kararlarının çok kere, eski rejimin bellibaşlı büyük madrabazları tarafından komisyon menbaı olarak kullanıldığı biliniyordu. Bu sebeple, takas muamelelerinin durdurulmasından sonra ihracat dövizinin ihracatçıya tahsis muameleleri de durdurulacaktı. Üstelik, bu konularda eski Döviz Komitesinin ve son zamanlardaki Koordinasyon Heyetinin muamelelerinin Maliye Müfettişleri, Hesap Uzmanları ve diğer ilgili Bakanlıkların teftiş heyetleri marifetiyle esaslı surette incelenmesi işi başlıyordu. Takas muamelelerinin durdurulması hakkındaki karar, dış ticaretimizin daha rasyonel esaslara uydurulması bakımından olduğu gibi istikrar programının icaplarına uymak bakımından da mükemmel bir karar oldu.

Devlet maliyesinin ve iktisadiyatının kaynaklarını sömüren sülüklerin tasfiyesi hususundaki bir başka karar da Maliye Bakanı Ekrem Alicanın teklifi üzerine alındı. Alicanın teklifiyle iktisadi devlet teşekküllerinin, benzeri Devlet sermayeli müesseselerin ve bunların sermayesinin yarısından fazlasına sahip oldukları müesseselerin idare meclislerindeki üye sayıları üçe indiriliyordu. Gerçi, Tevfik Rüştü Aras -Fatin Rüştü Zorlunun kayınbabası- ve Ali Kılıç -Kılıç Ali namiyle mâruf olup Bayarın ideal arkadaşlarındandır- gibi idare meclisi üyeliği mütehassısları eski rejimin kurulmasıyla birlikte selâmeti istifayı basmakta bulmuşlardı. Fakat, her hâlde bu gibilerin hangi hizmet karşılığında bu vazifelere getirildikleri yakın zamanda sorulacaktı. Ekâbir kızlarının dahi idare meclisi üyeliğine getirilmesi hikâyesini hatırlayanlar bu haftanın başında bunun gecikmeyeceğini kuvvetle tahmin ediyorlardı.

Memleket iktisadiyatını düzene sokmak maksadiyle alınan kararlardan biri de, Dışişleri Bakanlığına bağlı olan Milletlerarası İktisadi İşbirliği Teşkilâtı Genel Sekreterliğinin ilgası oldu. Zorlunun bu meşhur yaratığı da bu suretle tarihe karışıyordu. Teşkilâtın vazifeleri Maliye ve Ticaret Bakanlıkları arasında taksim edilecekti. Böylelikle, Amerikan yardımlarının ve dış kredilerin tevzii gibi işler, vatandaşla ve iktisadi işletmelerle doğrudan doğruya temas etmek mevkiinde olan Bakanlıklara veriliyordu.

Yeni rejim, yeni tip

Bütün bu kararlar alınırken, geçen hafta içinde eski iktidarın meşhur bendeleri de yükseltildikleri mevkilerden indiriliyorlardı. Ticaret Bakanlığı Müsteşarlığına bu Bakanlı-

ğın en kabiliyetli ve namuslu memurlarından Mahmut Seyda getirilmişti. Bu tâyin birçok bakımlardan ilgi çekti. Seyda memurluğun sadece verilen emirlerin körü körüne tatbik edilmesi demek olmadığını, maaşını hak etmek isteyen memurun kanunsuz emri tatbik etmemek için kanunen kendisine gösterilen imkânlara başvurmakla mükellef olduğunu, eğer kanunlara uygun olarak alınmak istenen bir karar işin icaplarına uygun değilse memura düşen vazifenin karar emir hâline gelmeden âmirini ve Bakanını ikaz olduğunu bilenlerdendi. Seydanın bilhassa Ekonomi Kurumunun seminerinde Türkiyenin Müşterek Pazara iltihakı konusunda söylediği -ve o zamanki Hükümetin hiç de hoşuna gitmeyen- sözleri hatırlayanlar, Cihat İrenin bu intihabı karşısında yeni Ticaret Bakanına karşı bir defa daha hürmet hissi duydular. Bakanlar Kurulu ayrıca, Merkez Bankası Umum Müdürlüğüne Memduh Aytürü tâyin ediyordu. Maliye Bakanlığı Hazine Umum Müdürüyken gösterdiği doğru sözlülük yüzünden Amerikaya sürülmüş olan Aytürü tanıyanlar onun, kendisini bu vazifeye tâyin edenler dahil, Merkez Bankası fonlarını gelişigüzel kullanmak isteyecek herkesin karşısına dikileceğinden ve bu işi ancak gümbürtülü bir istifanın halledebileceğinden emindiler.

Geçen hafta içinde cereyan eden bu olaylar, Geçici Hükûmetin ekonomimizin her sahasında mevcut pürüzleri kaldırmak için programlı bir şekilde hızla çalıştığını gösterdi. Devlet Bakanı Şefik İnan İstatistik Umum Müdürlüğünü ilerde normal idarenin hazırlayacağı kalkınma plânı için gereken verileri toplayacak ve plânlama çalışmalarını yürütebilecek hâle getirmek için gecesini gündüzüne katmış çalışırken -bir kalkınma plânı asgarî iki yılda hazırlanabilir ve hâlen Türkiyede bunu hazırlayabilecek ve yürütebilecek teşkilât yoktur- diğer yandan iktisadî işler yine de derli toplu kaidelere raptedilmek istenmektedir. Bunun bâriz işaretlerinden biri de yine Ticaret Bakanı Cihat İrenin teklifi üzerine Geçici Hükûmetin Millî Korunma Kanununun fiyat tahditlerine dair olan hükümlerini tamamen kaldırmak kararını vermesi olmuştur. Bu suretle eski rejimin istikrar programı çerçevesi içinde aldığı kararlardan biri ancak şimdi yerine getirilmiş olmaktadır. Bu karar neticesinde, toptancı, perakendeci ve ithalâtçı vasıflarının aynı şahısta birleşemeyeceğine dair olan pek yersiz hüküm de kaldırılmış olmaktadır. Bundan sonra, Geçici Hükûmetin faiz hadlerindeki anormalliğe el atması bekleniyor.

B A S I N

Gazeteler

Peyami Safa
Dut yemiş bülbül

Sola çark, marş!

Geçen haftanın sonundaki günlerde, bir İstanbul gazetesini ellerine alanların yürekleri paralandı. Ah, bu ne hassasiyetti! Gazete, artık siyah başlıkla çıkıyordu. Hürriyet şehitleri İstanbuldan yolcu edilmişti, Hürriyet şehitleri Ankaraya varmıştı, Hürriyet şehitleri ebedî istirahatgâhlarına tevdi olunmuşlardı. Siyah başlıklı gazete sekiz sütunluk haşmetli resimler basıyor, şiirler neşrediyor, kasideler söylüyor, mersiyeler okuyordu. İstanbulun diğer gazeteleri başlıklarının kırmızı rengini değiştirmeye lüzum görmemişlerdi. Ama o! Aman yarabbi, her satırı göz yaşı akıtan bir çeşme, her cümlesi bir ihtilâl beyannamesi, bütün sayfalarının mizanpajı -veya mizanseni- bir trajedinin muhtelif perdeleriydi. Haftanın sonunda okuyuculardan biri, dudağını buruşturarak "Hürriyet günah çıkartıyor" dedi. Bu, maruf günah çıkartıyor" dedi. Bu, maruf Hürriyet gazetesinin dünkü ve bugünkü manzarası karşısında konmuş en doğru teşhis oldu.

Hakikaten, büyük vatanperver ve idealist Sedat Simavinin ölümünden bu yana Hürriyet için önemli olan artık memleketin hürriyeti değildi. Memlekette hak ve hukuk nizamının devamı da değildi. Önemli olan "kâr hürriyeti" ydi. Tirajın ibresini düşürmemek, kazançtan olmamak düşüncelerin başında geliyordu. Bunun yolu da beyfendilerin izinde yürümekti. Düşünüldü, taşınıldı, çıkar yolun bu olduğuna karar verildi ve öyle yapıldı. Daha Mükerrem Sarolun Devlet Bakanlığı zamanında bizzat Sarol tarafından "sayın başvekilinden aldığı talimat" la gazetenin takip etmesi gereken yol kendilerine anlatılmıştı. Yalnız anlatılmakla kalmamış, "biz, bu davada en yakın dostlarımızı bile öldürür, arkasından oturur ağlarız" denmişti. Bu konuşma yapıldığı gün kâğıtsızlık yüzünden tiraj ibresi yüzbinlik bir düşüş de kaydedince, takkeyi öne koyup gereken tedbiri almanın çarelerini düşünmekten başka yol kalmamıştı. "Kâr hürriyeti" nin devamı tiraj ibresine bağlı olduğuna göre, "gazetenin yayın gıdasını fena mamûllerden almamak" talimatına uygun hareket etmekten, Ankaraya bir iş için gelindiğinde sadece ricâl-i devletle temas etmekten, Muhalefetle görüşmelerden sakınmaktan, Muhalefet sözcülerinin beyanlarına yer vermemekten başka çare yoktu.

Hürriyet gazetesinin rotası, işte bu ilk ihtardan sonra tayin edildi. Daha sonraları ise sabık devrin müthiş İçişleri Bakanı Namık Gedik gazetenin yayın veçhesini tayin edecekti. O ne derse o olacak, bütün istekleri aynen ve harfiyyen yerine gelecekti. O kadar ki, bundan üç ay kadar önce Muhalefet lideri İsmet İnönünün İstanbula gidişi dahi tek satırla gazetede yer alamıyacaktı.

Bu hâl ve tutum öylesine dikkatle, itinayla devam ettirildi ki gazetenin ilk kuruluşundan beri Ankara Mümessilliğini yapmakta olan yıllanmış gazeteci Emin Karakuş, patronlarının "kâr hürriyeti" ne uygun hareket etmediği, muhalif görüşlü olduğu için mümessillikten alındı. Yirmi yıllık gazeteci Karakuş, bu kadar hizmetten sonra bir "muhabir stajyeri" gibi çalışmak zorunda bırakıldı. Gazetenin yıllardır yazarı olan İlhan Enginin durumu da başka türlü değildi. O da Muhalefet tarafından zehirlenmiş bir yazardı! Üstelik onun büyük bir sabıkası da vardı: İlhan Engin 1957 seçimlerinde C.H.P. nin Manisa adayı idi. Elbette memlekette "ihtilâl metodları ile ça-

lıgsa parti" nin adaylığını kabul edecek kadar kendisinden geçmiş bir yazarın Hürriyet sütunlarında yer alabilmesi düşünülemezdi. Gedik Hazretleri "hiyanet cephesi" ne meyletmiş Karakuş gibi, Engin gibi yazarlara tahammül edemezdi. Karakuş ile Engin çareyi Yeni Sabaha sığınmakta buldular.

Hürriyet hürriyetsizlik yolunu seçtikten sonra bu kadarla kalmadı. İhtilâle tekaddüm eden günlerde müthiş İçişleri Bakanı Namık Gedikle yeniden görüşülmüş, bazı önemli kararlara varılmıştı. Varılan anlaşmaya göre Hürriyet memleketin çeşitli yerinde aynı zamanda yayınlanacak, bu suretle halkın muhalif gazeteleri okumak suretiyle zehirlenmelerine engel olacaktı. Bunun için gerekli tesisler İktidarın yardımıyla kurulacaktı. Demokrat iktidarın dünyanın ağzını açık bıraktıran kalkınma hamleleri bu suretle vatan sathında daha iyi duyurulabilecek, vatandaşa daha iyi anlatılabilecekti. Hürriyete gelince tabii o bir görülmemiş kâr denizinde kulaç ata ata yüzecekti.

Nitekim Ankara ve İstanbulda 27 Nisandan 27 Mayısa kadar devam eden hürriyet mücadelelerinin tamamına Hürriyet kulaklarını tıkadı, birinci sayfasına üç dört renkli mayolu kadın resimleri basmak, holivut rezaletlerini anlatmak ve bol reklâm almak yolunu tuttu. Tabii sabık başbakanın gezileri, yurt hizmetine açtığı tesislerin haberleri, temel atma törenleri gene gazetenin birinci sayfasında, iktidara lâyık ölçüde ve Beyfendileri memnun edecek şekilde yer alıyordu.

Vay benim köse sakalım

27 Mayıs sabahı Hürriyet bütün eski çamların bardak olduğunu hayretle gördü. Arsa sırtta yumurta küfesi yoktu ya... Gazetenin adı nasıl olsa Hürriyetti. Memlekete de hürriyet geldiğine göre, bu sefer yıllardır söyledikleri şarkının bestesini de güftesini de hemen değiştiriverirler, hürriyet türküsünü herkesten daha yüksek perdeden söylemeğe başlarlardı. Gene iş işti. 27 Mayıs sabahından itibaren memlekette esen hürriyet havası sayesinde tiraj ibresi daha da yükselebilecek ve "kâr hürriyeti" bir başka yoldan gene sağlanabilecekti. Neredeydi o yıllardır gazeteye binbir fedakârlıkla bağlanarak çalışmış emektar yazarlar? Karakuşlar, Enginler? Neredeydiler? Ayrı gayrı mı vardı? Gelsinlerdi, gazetenin sütunları kendilerine açıktı. Otursunlar yazsınlar. o "zulüm devri" nin hikâyesini vatandaşa bir bir, en ince teferruatına kadar anlatsınlardı. Halk da görsündü, öğrensindi bakalım bu on yıllık devr-i iktidarın birbirinden beter rezaletlerini! On senedir neler çekmiştik yahu!

İşin aslında, tâ baştan itibaren Hürriyet ve benzeri "bir kısım basın" kendisini bugünlere hazırlamıştı. Hesap şuydu: Demokrat iktidar kezzap gibi herkesi yakıyordu. Bir takım hürriyet, demokrasi, hukuk gibi platonik lâflar için yanmaya hiç lüzum yoktu. Üstelik Demokrat iktidarın suyuna gittin mi sağlamadığın menfaat da kalmıyordu. O halde, Demokrat iktidar sürdükçe onun düdüğünü çalmak en kârlı yoldu. Ee, iktidar değişirse gelenler bir Hukuk Devleti kurmak için geliyorlardı. Onlar zarar vermezlerdi ki.. Sonra, büyük tirajlı bir gazeteyi kendisine düşman etmekten yeni idare çekinecekti. Yalnız yeni idare değil, herkes "aman bana sıçramasın" diye maziden bahse cesaret edemeyecekti. Bu hava içinde gazete de kraldan fazla kral taraftarı oldu mu Gedik sayesinde kazanılmış milyonların üstüne oturulabilir, hattâ yeni idarenin ateşli sözcüsü olunabilir, nimetler devam edebilirdi.

Nitekim 27 Mayıs sabahından itibaren Hürriyette, hemen hiç bir gazetede rastlanmıyan bir aşırı dil yer aldı. Meselâ şöyle cümleler hemen her gün göze çarpıyordu: "Nerede o sart curtlar" ben şöyle yaparım, böyle yaparım diye radyolardan millete savurduğunuz küfürler? İşte 30 milyon bir aradayız. Haydi, siz üç kişi gelin bakalım bir araya. Nâmussuz kurşunlarınız içimizden bir kaçını aldı. Ama ayırabildiniz mi bizi birbirimizden?", "... zavallı tavuk kafalarınızda yer etmiş bir düşünce yoktu", "Bu hezeyanı, bu sersemliği, bu budalalılığı yapsa yapsa bir soysuz döl yapar", "Allah hepinizi kahretsin", "Millete kurşun sıkacak kadar divâneleştiler", "Kalemlere zincir vurdular", "Sarhoş, kanlı gözleriyle kütleyi bir karaltı gibi gördüler", "Onları omuzları üstünde iktidara getiren milleti, yalanla dolanla oyalamağa, vatan cephesiyle izzeti nefsini rencide etmeğe bile utanmadılar", "...Vatan Cephesi her gün kazma atılan bir çukurdu."

Ama iş bu kerteye getirilince, doğrusu en sabırlıların bile sabırları tükendi. Düşünmek lâzımdı ki ilk İstanbul nümayişinde talebeler bu Hürriyetin önünde "Namık Gedikin gazetesi" diye yuha çekmişlerdi ve bu Hürriyet bütün o nümayişleri hasıraltı etmiş, sütunlarını şimdi küfrettiği sabıkların beyanatlarına, tehditlerine açmıştı. Bütün bunların unutulabileceği nasıl düşünülebilirdi? Türk inkılâplarının savunulmasında, demokratik rejimin bütün müesseseleriyle memlekette yerleşmesi için lüzumlu kararların alınmasında 37 yıllık emeği olan, on yıldır eskimiş rotatifini değiştirebilmek için döviz sağlıyamıyan, buna rağmen hak ve hürriyet mücadelesinden vazgeçmiyen ağırbaşlı Cumhuriyet bile, nihayet sabrı tükenmiş olmalı ki 1 Haziran tarihli başyazısında şunları yazmaktan kendisini alamadı: "Ne tuhaftır ki o zamanlar iktidarın nimetleriyle perverde olanlar, sabık Başbakanın etrafında yerlere kadar kapanıp onu göklere çıkaranlar, ispat hakkının lüzumsuzluğunu yüzümüze karşı haykıranlar Ordu duruma hâkim olur olmaz, daha aradan

Hürriyetin siyah başlığı

Kralın kral taraftarlığı haltetsin

yirmi dört saat bile geçmemiş iken, birden yüzsekseen derece çark edip geri dönmeğe utanmadılar."

Fakat Hürriyetin kendilerini açıkgöz sanan sahiplerine bu milletin zannettikleri kadar "külyutar" olmadığını en güzel şekilde bu haftanın başında İstanbullu üniversiteliler gösterdiler. Pazartesi günü yapılan törende Beyazıt meydanının adının Hürriyet meydanı olarak değiştirilmesi teklif olundu.

İstanbul Tıb Cemiyeti Başkanı Memduh Eren bu teklifi yaparken bir başka fikir daha ileri sürdü: Meydanın ismi değiştirilmeliydi. Değiştirilmeliydi ama Üniversiteli gençlerin hürriyet savaşıyla alay eder gibi neşriyat yapan ve hâlâ Hürriyet ismini taşıyan gazetenin adı da değişmeliydi. Üniversiteliler arasında bu teklif pek beğenildi ve kolaylık olsun diye küçük Simavilerin gazetesine ad da bulundu. Madem ki Beyazıt meydanına gazetenin ismi konacaktı, gazeteye de meydanın ismi konulsun ve mesele bitsindi!

İdeal arkadaşları

Hürriyet pervasızlıkta en ileri giderken 27 Mayıstan itibaren bir takım başka gazetelerin de çehrelerinde aynı cins değişiklikler kendisini gösterdi. Cihad Babanın öncülüğüyle kurulmuş olan Tercüman "İspat Hakkı" meselesi sırasında Cihad Babanın namuslu ve dürüst yolu seçmesi üzerine kısa bir müddet bocalamış, sonra bir safra gibi Cihad Babanı atmış ve "İspat Hakkı" nı savunanlardan yana değil de "İsmail Hakkı" taraftarlarından olduğunu belli etmişti. Madenci Cemal Hünal işlerinin daha düzeninde gitmesi için son zamanların modasına uymuş, gazeteciliğe heves etmişti. Nitekim bu hevesi kursağında kalmadı. Tercümanın sahibi oldu. Gazetenin politik istikameti belliydi. İktisadi istikameti de belliydi tabii. Ama bu istikameti şöyle "ceberut bir kalem" le savunmak gerekiyordu. Babıâlide bu işi büyük başarı ile yapabilecek, "eşi menendi az bulunan" bir yazar da vardı. Hemen o ünlüler ünlüsü, ucundan yıllardır her çeşit kan damlıyan kalem iyi ve yüksek ücretle kiralandı. Peyami Sefanın olayları ters gören "Objektif"i Tercümandaki köşesine itina ile monte edildi. Haftada bir iki gün de üstad birinci sayfanın birinci sütununda başyazar olarak görünecekti.

Nitekim göründü de.. Kendisine ayrılan sütunlarda İnönü kanun dışı hareket ederse "bu hareketi serçe parmağımızla bir tahtakurusu gibi ezmeğe muktedir olduğumuzu söylemeye lüzum yoktur" diye haykırdı. Bayar "karınca gibi ezmek" ten bahsetmişti ya.. Ee, Peyami Sefa bir nebze daha ileri gitmekle mükellefti. "Objektif" sütununda Menderesin açtırttığı meşhur Tahkikat "tam zamanında ve tam bir şuurla uyanış" olarak takdim edildi. Peyami Sefa bu tahkikata karar veren D.P. Meclis Grubu için şunları yazdı: "Meclis Tahkikatı açılmasına ittifakla karar veren D.P. Grubu memleketi içine yuvarlanmakta olduğu bir uçurumun kenarından kurtarmış olacaktır".

Fakat İhtilâlle beraber Peyami Sefa Tercüman sütunlarından kayboldu. Galiba bahsettiği uçuruma üstad kendisi yuvarlanmış veya sevgili patronu tarafından "artık ayak bağı oluyor" diye araya itiliverm işti. Peyamî Sefaya mukabil "ihtiyatlı gazeteci" veya "akıllı iş adamı" gibi payeleri kendilerine yakıştıran bazı gazete sahipleri tarafından işlerinden uzaklaştırılan "tehlikeli kalemler" 27 Mayıs hareketiyle birlikte sütunlarına döndüler. Vatan alanlar Adnan Veliyi, Emil Galip Sandalcıyı, Sadun Tanjuyu, Özcan Ergüderi, Akşam alanlar ise Aziz Nesini yeniden lezzetle okumaya başladılar. Bunlar, bahis mevzuu gazetelerin paratonerleriydi.

Ama itiraf etmek gerekir ki Babıâlinin 27 Mayıstan bu yana manzarası bütün bu sebeplerden dolayı pek iç açıcı olmadı.

Üniversitenin açılışında bir öğrenci konuşuyor

Gençlik copu susturdu

Törenler

Yaslı gittim, şen geldim..

Genç kız gözlerinde beliren iki damla yaşı elinin tersiyle sildi ve başını öne eğdi. Aynı anda yanında bulunan arkadaşıyla göz göze geldiler. İkisinin de yüzünde acı bir gülümseme belirdi. İki Üniversiteli gözleriyle anlaşmışlardı. Bir iki saniye öylece kaldılar, sonra başlarını kaldırarak bütün güçleriyle haykırdılar:

"Yaslı gittim, şen geldim.."

Aynı sözler, aynı anda binlerce genç üniversitelinin ağzından perde perde yükseliyor ve korkusuzca İstanbulun hür havasına karışıyordu. Binlerce üniversiteli Beyazıt Meydanında "Yaslı gittim, şen geldim" marşını söylüyordu. Evet.. Yaslı gitmişlerdi. Hemen hepsinin gözlerinin önüne üniversitenin kapatılış günü geliyordu. Yaslı gidilmişti.. Arkada sayısı bilinmiyen hürriyet şehitleri, sırtta cop yaraları, vücutlarda kurşun izleriyle gidilmişti. Ama şen dönülüyordu. Üniversite, şerefine lâyık bir şekilde açılıyordu. Hürdü. Muhtardı. Serbestti. Türk Gençliği birçoğunun şehid olduğu meydanda rahatlıkla toplanmış, hürriyet havasını alabildiğine bir rahatlık içinde teneffüs ediliyordu. İki genç kızın gözlerini nemlendiren asıl sebep arkadaşları Hürriyet şehidi Turhan Emeksizin vurulduğu yerde bulunmamalarıydı. Ne var ki Turhanın şimdi aralarında bulunduğundan emindiler. Üstelik kendilerini hiç bırakmıyacağını biliyorlardı.

Beyazıt Meydanının hâli görülecek şeydi. Binlerce üniversiteli genç, ellerinde dövizlerle birbuçuk ay öncesinin savaş meydanını doldurmuştu. Dövizler çeşitliydi. Bazılarının üzerinde sakıt iktidar mensuplarının temsilî resimleri yapılmıştı. Sakıtlar dövizlerin birinde memleketi kemiren sülük, bir başkasında kemiği paylaşamayan kediler olarak görünüyordu. Ama dövizlerin en büyüğü, en haşmetlisi ve en çok göze batanı şuydu:

"Üniversite ve orduda tek siyaset vardır. O da Cumhuriyetin korunması ve yaşamasıdır"

Tören saat 9.30 da başladı. Ellerinde dövizlerle Sirkeci cihetinden Teknik Üniversite, Öğretmen Okulları, Aksaray tarafından da diğer fakülteler gruplar halinde geldi ve Beyazıt meydanında birleşildi. Kalabalık şimdiye kadar görülmemiş bir kalabalıktı. Açılış törenine halk da katılmış, meydan hınca hınç dolmuştu. Üniversitenin büyük kapısının önüne bir kürsü kurulmuştu. Tören, binlerce kişinin birlikte söylediği İstiklâl Marşıyla başladı. Daha sonra İstanbul Üniversitesi Rektörü Sıddık Sami Onar bir konuşma yaptı. Onar, heyecanlıydı. Kesik kesik konuşuyordu. Esasen manzara en kuvvetli hatibi bile heyecanlandıracak ihtişamdaydı. Onarın konuşması kısa ve tesirli oldu. Sakıt politikacılar bu konuşmayı duysalardı, bu derece büyük kalabalığı yakalamışken, Onarın neden uzun uzun nutuk çekmediğine şaşar kalır, hattâ Rektörü ayıplarlardı.

Rektör sözlerini "Bir daha böyle acı görmemenizi dilerim" diye bitirdi. Onardan sonra ordu adına genç bir binbaşı konuştu. Binbaşı Özgüneş, sakıt iktidarın ordu ve gençlik hakkında düşündüklerini kısaca hülâsa etti. Ordunun bu hareketleri dikkatle takip ettiğini anlattı. Anlatırken sanki o günleri yeniden yaşıyormuş gibi heyecanlanmıştı. Konuşmasını bitirdiğinde, Beyazıt Meydanını dolduran binlerce genç kendisini çılgınca alkışladılar.

Binbaşıyı, Üniversiteli bir öğrenci, onu İstanbul Barosundan bir avukat takip etti. Ve sonra Beyazıt Meydanını dolduran binlerce gencin bir ağızdan söylediği Atatürkün gençliğe hitabesi semaya yükseldi. Genç üniversiteliler Atalarına lâyık olmanın gururu içindeydiler.

Tören esnasında gözleri ışıl ışıl parlayan öğretim üyelerinin arasında bir kişinin, bir profesörün solgun yüzü üniversitelilerin gözünden kaçmıyordu. Üniversiteliler profesöre tören devamınca mânalı mânalı baktılar ve hafifçe gülümsediler. Bu zat

sabık Başbakanın özel doktoru Ekrem Şerif Egeliydi...

İnkılâp yemini..

Daha sonra binlerce üniversiteli bir ağızdan bir yemini tekrarladılar. Edilen İnkılâp yeminiydi. Şöyleydi:

"Karada, havada, denizde ve her yerde ve her zaman, milletime, Cumhuriyetime sadakatle hizmet edeceğime, Atatürkün gençliğe emanet ettiği inkılâpların koruyucusu olarak icabında hayatımı dahi seve seve fedadan çekinmiyeceğime namus ve vicdanım üzerine and içerim..."

Tören böylece bitti ve binlerce üniversiteli gaz bombası atılmadan, cop yemeden, kurşunlara hedef olmadan sessizce dağılıp Üniversitenin hürriyete açılmış kapısından içeri girdi.

Buraya kadar yapılan törenin resmî kısmıydı. Üniversiteliler kapıdan içeri neşeyle girdiler. Bahçenin içersindeki Atatürk anıtının etrafına toplandılar. Evvelâ yavaştan, daha sonra gür sesle ve kahkahalar atarak yeni adapte edilen bir şarkıyı tutturdular:

"Hatırla Menderes
O mesut geceyi
Kütahya yolunda
Yediğin tekmeyi.."

Şarkının ikinci kısmı daha da eğlenceliydi:

"Bizi mahvettin
Sen de olasın
Gençliği inkâr edersen
Allahtan bulasın"

Bunlar önceden hazırlanmış, tertiplenmiş şeyler değildi. Genç üniversiteliler hemen oracıkta eski şarkılara yeni güfteler yapıyorlar ve birkaç dakika içinde bütün kalabalık şarkıyı öğreniveriyordu. İkinçi türkü bir halk türküsüydü:

"Cepte kadın saçları
Koraltandır başları
Hepsinde çifte metres
Başlarında Menderes"

Bu türkü de meşhur "Bom bili bili bom" türküsünün bestesiyle söylenmekte ve gençleri kahkahadan kırıp geçirmekteydi.

Ankarada..

İstanbuldaki törenden birkaç gün önce Ankaranın Cebeci semti sâkinleri kahvaltılarını yeni bitirmişlerdi ki, gür seslerin söylediği bir marşla balkonlara fırladılar. Duydukları marş yabancı bir marş değildi. Ama bir başka türlü söyleniyordu. Gençlerin söylediği Gazi Osman Paşa marşıydı. Ne var ki birbuçuk ay evvelki gibi içlerinde bir eziklik, bir üzüntü, bir burukluk yoktu. Rahatça, çekinmeden bağıra bağıra söylüyorlardı.

Siyasal Bilgiler Fakültesi
Kurşun delikleri, hürriyetin bedelidir

O sabah Hukuk Fakültesinin bir müddet evvel polis atlarına yarış pisti vazifesi görmüş olan bahçesinde genç Hukuklular yavaş yavaş toplanıyorlardı. Tıpkı 29 Nisan sabahı gibi. Üniversiteliler bir araya geldiler ve mırıltı halinde hürriyet marşı haline gelen Gazi Osman Paşa marşını söylemeğe başladılar. Marştan sonra öğrenciler yavaş yavaş Fakültenin büyük salonuna girdiler. İçlerinden biri, kısa bir konuşma yaptı. Daha sonra genç Hukuklular Millî Marşları söylemeğe başladılar. Tekrar dışarı çıkıldı. Bahçede başlayan törene devam edildi. Bu toplanışın eskisinden küçük bir farkı vardı. Bahçede ne polis atları dolaşıyor, ne de sabık Ankara Valisi Dilâver Argun ile Örfi İdare Kumandanı Namık Argüç sağa sola emirler yağdırıyordu. Üstelik atlara çiğnetilen talebelerin çığlıkları da duyulmuyordu.

Aynı saatlerde, Siyasal Bilgiler Fakültesinde de -29 Nisanda olduğu gibi- mütevazi bir tören başlamıştı. Mülkiyeliler de Fakültenin salonunda toplanmış, milli marşlarla Üniversitenin yeniden, fakat hür ve serbest olarak açılışını kutluyorlardı. Siyasal Bilgiler Fakültesindeki mütevazi tören de Hukuk Fakültesindeki gibi kısa sürdü ve her iki Fakülte talebeleri sevinçle sınıflarına girdiler.

Kıbrıs

Hava değişti

Geçen haftanın ortalarında dört kişi Esenboğa Hava Meydanından Lefkoşeye doğru uçmağa hazırlanıyordu. Bu dört kişiden birinin ziyadesiyle pembeleşmiş yüzü hayli asıktı. Diğerleri neşeliydiler. Sevinçlerini gizlemeğe lüzum görmüyorlardı. Bu dört kişiden yüzü asık olanı, Kıbrıs Türk Cemaatinin Lideri olarak Türkiye, İngiltere ve Yunanistan tarafından resmen tanınmağa devam edilen ve Adanın bağımsızlığına kavuştuğu gün kara cübbeli Cumhurbaşkanının yanında Cumhurbaşkanı Yardımcılığı makamına oturacak olan Dr. Fazıl Küçükten başkası değildi. Diğer üçü ise Kıbrıs Türk Kurumları Federasyonu Başkanı Avukat Rauf Denktaş, Kıbrıs Hükümetinin Savunma Bakanı Avukat Osman Nuri Örek ve Tarım Bakanı Fazıl Plümer idi.

Doktorun yüzünün asık olmaması, işin aslına bakılırsa imkânsızdı. Gerçi, yeni Hükümetle istişare için geldiği Ankarada kimse kendisine kötü muamele etmemiş, kimse kendisini azarlamamıştı. Fakat, değişiklik onun için muazzamdı. Yakın dostları Menderes ile Zorlu sâbık olmuşlar Harb Okulunda mevkuf bulunuyorlardı. Doktor için bu eski dostları kaybetmek, yenilerin kendisini sâbıklar gibi günlerce Hususi Kalem odalarında bekletmemesine ve ansızın Bulvar Palas ile Park Otel arasında uçak seferlerine zorlamamasına rağmen, çok önemliydi. Üstelik, şimdi kendisi için Bakanların kulakları dibinde bol bol şefaatte bulunacak bazı yüksek memurlar da Dışişleri Bakanlığındaki eski nüfuzlu mevkilerini kaybetmiş bulunuyorlardı.

Fakat, müstakbel Cumhurbaşkanı Yardımcısı için en önemli olan şey, 28 Nisanda başlayıp 27 Mayısta biten hâdiseler karşısında Kıbrıs Türklüğünü temsil eden bir şahsiyete yaraşır tarafsızlığı ve olgunluğu gösterememiş olmasının yeni Hükümet tarafından öğrenilmesi idi. Ankarada Siyasal Bilgiler ve Hukuk Fakültelerinde çifte Namıkların mâsum talebe üzerine ateş açtırttıkları günün ertesi günü Lefkoşedeki Celâl Bayar ve Adnan Menderes liselerindeki kız ve erkek öğrenciler büyük bir heyecan içindeydiler. İngilterenin bir işgal devleti, bir müstemlekeci olarak kendilerine hiçbir vakit lâyık görmediği bir istibdat ve ahlâksızlık idaresinin Türkiyede kurulduğunu ve tam bir diktatörlüğe doğru gitmek istendiğini çok iyi bilen, Atatürk İnkılâplarına candan bağlı Kıbrıslı öğrenciler Anavatandaki kardeşleriyle ayni duygular içinde olduklarını belirtmenin ateşiyle yanıyordular. Liselerde kız ve erkek talebe derhal hürriyet davasını destekleyen, şimdiki sâbık ve sakıtların hakiki hüviyetlerini haykıran dövizler hazırlamağa başlamışlardı. Nümayiş yapacaklardı. Öğretmenleri de onlarla beraberdi. Fakat, D.P. iltimasçılığının Kıbrısa yolladığı birkaç dalkavuk durumu acele olarak Doktora bildirmekte gecikmediler. Doktor, -pek âlâ bilmezlikten gelebileceği- bu hâdiseyi haber alır almaz sabah karanlığında isim babası olduğu liselere koştu, nümayiş hazırlıklarını meydana çıkardı ve nümayişi durdurdu. Fakat Kıbrıslı Türklerin heyecanı, o zamanlar milletlerarası haber alma servisleri içinde muhteşem bir anlayış ve tarafsızlık içinde çalışan BBC tarafından yapılan Türkçe ve İngilizce neşriyat ile günden güne artıyordu. Gerçi, Dışişleri Bakanlığındaki gayretkeş memurların süsleyip püslediği telgraflar Elçilik ve Konsolosluklara yağdırılmış, Londradaki çok kabiliyetli -fakat korkak- Büyükelçimiz Muharrem Nuri Birgi de -bırakalım Lefkoşe Radyosunun- Londradaki BBC'nin bile neşriyatını durdurması için İngiliz Hariciyesi nezdinde elinden gelen bütün gayretleri esirgememişti. Ama Birgi, İngiliz Hariciyesinden lâyık olduğu cevabı aldı: BBC müstakil bir radyoydu. Kraliçe Hazretlerinin tasdikinden geçen özel bir kanun, İngiltere Radyo ve Televizyon servislerinin tam ve sarsılmaz muhtariyetini teminata bağlamıştı. İngiliz Hariciyesinin değil, İngiliz Kraliçesinin bile BBC'ye müdahale etmek hadleri değildi. Lefkoşe Radyosu ayni statü içinde olmadığından asgari objektiflikten ayrılmamak şartiyle Kıbrıs halkının Türkiye olayları dolayısiyle aşırı derecede heyecanlanmamasının teminine çalışılacaktı. Ancak, Lefkoşe Radyosunun İngilizce neşriyatı yine devam edecekti. Nitekim öyle oldu ve neticede Kıbrıs Türkleri, hattâ Türkiyedeki kardeşlerinden çok, İngiliz radyo servislerinin hür haberlerinden bol bol faydalandılar. İstanbulda, Ankarada, İzmirde her nümayiş olurunda Lefkoşe, Magusada, Limasolda, Bafta, Kıbrısın her köşesinde Türk kahveleri ağzına kadar dolup taşıyor, Celâl Bayara, Adnan Menderese, Fatin Rüştü Zorluya, Namık Gedike, Ethem Menderese ve hempalarına hakaretten geçilmiyordu. Bu sıralarda Doktor Cenapları halkın heyecanına karşı gelemeyeceğini anlamış, Menderes lehindeki faaliyetini Lefkoşedeki birkaç Türk memuruyla temas ve dertleşmeye inhisar ettirmişti.

Fazıl Küçük
Pek memnun kalmadı

Bayram sevinci

27 Mayıs İnkılâbı haberleri Lefkoşeye erişince bütün Türkler sokaklara döküldü. Her taraf öpüşen, sarmaş dolaş olan, birbirlerini tebrik eden Türklerle doluydu. Rumlar, Türkiyede nihayet itibarlı ve haysiyetli bir idarenin kurulmasından endişeli, bu sevinç gösterileri karşısında sessiz bir seyirci durumundaydılar. Sevinmeyenler sadece Doktor cenapları ile etrafındaki birkaç yardakçı ve Lefkoşe Basın Bürosunun malûm iltimaslıları idi. 27 Mayıs güneşinin Anavatanda doğmasiyle birlikte Lefkoşedeki kız ve erkek Türk liseliler derhal, bir yüz karası gibi okullarının kapısı üzerine asılı "Celâl Bayar" ve "Adnan Menderes" tabelâlarını indirmek istediler. İşte, Doktor Cenaplarının eski rejime bağlılığı o anda büyük bir imtihan geçirdi. Doktor tereddüt etmiyordu. Kendisini Kıbrıs Türklerinin büyük çoğunluğunun hakikaten tuttuğunu sanıyordu. Hem "Anavatandaki yeni Hükümet D.P. yi kapatmamıştı ya! Allah bilir, eski ahbapları yine iktidara geliverirlerdi!" gibilerden hayaller de kurmuyor değüldi. Hemen liselere haber ulaştır-

dı, öğretmenleri korkuttu ve tabelâların indirilmesini önledi. Fakat, öğrenciler boş durmadılar. 28 Mayıs sabahı liselerin önünden geçenler her iki tabelânın da kapkara yağlıboyayla kapatıldığını gördüler. Eh! Artık Doktor için tabelâları indirmeğe razı olmaktan başka yapılacak iş kalmıyordu. Fakat Küçük mağlûbiyeti bir türlü kabul etmek istemiyordu. Birkaç gün sonra yapılan Çiftçiler Kongresinde söz aldı. Herkes ondan 27 Mayıs İnkılâbının hakikî mânası hakkında bir konuşma beklerken o uzun uzadıya Menderese karşı olan minnettarlığını ve onun Kıbrısa olan iyiliklerini anlattı. Doktor asla nankör olamazdı, halktan da nankör olmamalarını istiyordu. Menderes'in tezatlı politikasıyla Kıbrıs Türklüğüne neler kaybettirdiğini çok iyi bilenler bütün bunlara aldırmadılar. Aklı başında olan herkes, Kıbrıs Türklüğünün kazandıklarının bütün bir Anavatanın yekpare bütün hâlinde Türk Cemaatinin yanında olmasından ileri geldiğini, -Türk üssü, Türk vatandaşlığı mutlak iktisadî yardım hakkı ve kondominium gibi- kaybedilenlerin tek mesulünün ise Menderes ile Zorlu olduğunu biliyordu. Bu o kadar böyleydi ki, Zürih Konferansından önce Pariste Averoff'la ilk gizli temaslarını yapan Zorlu, NATO Genel Sekreterliğinin Chaillot Sarayındaki eski geçici binasındaki kafetaryada Küçük ile Denktaşı, sembolik bir sayıda dahi olsa Türk askerinin Kıbrısa ayak basmasının mümkün olmadığına Yunanistanın bu konudaki ısrarı karşısında bizim de bu noktada kıskanç davranmamamız gerektiğine ikna etmeğe çabalıyordu. Neticede Denktaşın Türk Hükümetiyle açıkça ihtilâf hâline düşmekten çekinmeyeceğini söylemesi üzerinedir ki Zorlu sembolik bir Türk birliğinin Kıbrısa gönderilmesi için Yunanlılar nezdinde teşebbüste bulunmayı kabul etmek zorunda kalıyor ve bu teşebbüsler o sayede nisbi bir başarıya ulaşabiliyordu. Fakat, Doktor Cenaplarının bütün bunlarla ilgilendiği yoktu. Onun için mühim olan, kendisini Türk Cemaatinin diktatörü hâline sokmağa çalışan bir diktatörlük heveslisi idarenin Anavatanda ıskat edilmiş olmasıydı. Diktatörlük heveslileri Anavatanda iktidardayken Kıbrıs Türklüğünün Anavatandan isteklerini Ankara nezdinde bir kere bile ısrarla savunmamış olan Küçük, şimdi Anavatanda olup bitenlere rağmen bir Menderesçilik putu etrafında mı Kıbrıs Türklüğünü toplamağa kalkışıyordu? Küçük, mahiyeti pek anlaşılamayan bu konuşmalarından hiçbir netice elde edemedi. Bir iki gün içinde Lefkoşe çöpçüleri, resmî binalarda bulundurulmakta olan Bayarın, Menderesin ve Zorlu'nun resimlerini sokaklardan toplamak zorunda kaldılar. Artık, ne okul kapılarında, ne resmî binalarda, ne sokak tabelâlarında, ne de hattâ Doktorun gazetesinin idarehanesinde sâbıklardan kalmış tek bir hatıraya rastlamak kaabildi.

Ankara temasları

İşte, Kıbrıslı Türk liderler bu hava içinde Ankaraya geldiler. Ankarada hiç kimse, resmen "Müstakbel Kıbrıs Cumhurbaşkanı Yardımcısı" ünvanını taşıyan bir zata, siyasî mâzisi ne olursa olsun kötü muamele etmeği aklından dahi geçirmiyordu. Gerçi, hususî bir sempatiyle karşılanmadığını o da anlamıştı. Bu sebeple, fazla sesini çıkarmadı ve işlerin idaresini daha çok Denktaşa bıraktı. Yeni Hükûmet, en yetkili ağızlardan, Türkiyenin Zürih ve Londra Anlaşmalarına bağlı olduğunu ve Kıbrıs Türk Cemaatinin Anavatanın tam desteğine sahip olacağını en kesin şekilde tekrarladı. Bu arada İnönüyü ziyaret eden Kıbrıslı liderler C.H.P. Genel Başkanından da aynı sözleri duydular. Denktaş, Ankaradaki muhataplarına Başpiskopos Makariosun son tertipleri karşısındaki endişelerini açık bir lisanla anlattı. İngiliz üslerinin mesahası meselesi aşağı yukarı hâlledilmişti. Herkes İngiliz üslerinin mesahasının 95 mil kare ile 100 mil kare arasında olmasını kabul ediyordu. Pazarlıkçı başpapaz buna rağmen, üs bölgesi içinde, adacıklar hâlinde Kıbrıs hâkimiyeti altında bırakılacak olan Rum köylerinin Kıbrıs hâkimiyetindeki araziyle tam iltisak hâlinde olmasını istiyor ve bu maksatla İngiltereyi bazı askerî tesislerden fedakârlık etmeğe dâvet ediyordu. Fakat, bu son direnmelerden sonra işin bir neticeye bağlanacağı umuluyordu. İngilterenin Adaya vereceği iktisadî yardım konusu da hemen hemen halledilmişti. İngiltere bu arada Türk Cemaatine ayrı bir yardım vermeği de kabul ediyordu. Fakat, asıl pürüzlü mesele, başpapazın İngilterenin Kıbrıstaki üs bölgesini terkettiği takdirde bu bölgeyi Kıbrıs Cumhuriyetine geri vermeği şimdiden vaad etmesini istemesiyle ortaya çıktı. Denktaş ve arkadaşları Londra Anlaşmalarının İngiltereyi Adanın hakikî askerî hâkimi hâline getirdiğini ve üslerdeki İngiliz birlikleri çekilirlerse, Ada Rumlarının -ki tethişçilik teşkilâtını gizli olarak hâlâ ayakta tutmaktadırlar- Enosisi bir emrivâki hâline getirmek için imkânları açılmış göreceklerini ve en aşağısından şımaracaklarını pek âlâ anlıyorlardı. Bu durumda istedikleri şey, Kıbrısta statükoyu garanti edenler arasında bulunan İngilterenin Adadan çekilmesi hâlinde Kıbrıstaki askerî tertiplerin yeniden gözden geçirilmesiydi. Dışişleri Bakanlığındaki diplomatlar ise, bu takdirde durumun ilgililerce yeniden müzakere konusu olacağını belirtmekle yetiniyorlar ve -hele 27 Mayıstan sonra Türkiyenin Kıbrıs konusunda da kazandığı yeni kuvveti pek hesaba katmayarak- bu pürüzlü mesele hakikî bir hâl çaresine kavuşturulmadan da olsa, artık işi halletmekte biraz aceleye kapılıyorlardı. Denktaş ise Makariosun ve Yunanistanın ilânihaye bekleyemeyeceklerini, Londra Anlaşmalarının palikarya zırıltısından başka gayri ciddî bir tehdit altında olmadığını, hele Kıbrıs Türk Cemaatine gereken iktisadî yardım verilirse zamanın bizim lehimize işleyeceğini söylüyordu. Denktaşa göre Türkiye, Yunanistan ve Kıbrıs arasında, İngilterenin üs bölgesini terketmesi hâlinde alınacak yeni tertipler hususunda tam bir anlaşmaya varılmadan üslerinden çekilmeyeceğine dair İngiltereden şimdiden bir deklârasyon temin edilmeliydi.

Rauf Denktaş

Sırasını bekleyen adam

Yeni parti

Kıbrıslı Türk liderler Lefkoşeye döndükten sonra geçen haftanın sonunda bir başka şahsiyet Lefkoşede bir basın toplantısı yapıyor ve

Dr. Küçükün partisine karşı bir Türk muhalefet partisi kuracağını açıklıyordu. Bu zat Baflı doktor İhsan Aliden başkası değildi. İhsan Aliye göre Küçük de, Denktaş da eski rejimle çok içli dışlı olmuşlardı. Artık çekilmeliydiler. Dr. İhsan Alinin bilhassa aydınlar arasında taraftarı olduğu muhakkaktı. Gerçi onun hakkında da tıpkı Dr. Küçük gibi, söylenmeyen şey yoktu. Dr. Küçüke sorsanız Dr. İhsandan kötüsü olamaz, Dr. İhsan Aliye sorsanız Dr. Küçükten berbatı bulunamazdı!

Muhakkak ki ilk defa bir ikinci Türk partisinin kurulduğu şu sırada istisnasız bütün Kıbrıslı Türk siyasetçilerinin ilk öğrenmeleri gereken şey, birbirleri aleyhinde galiz küfürler savurmamak ve dedikodular yaymaktan vazgeçmek olmalıdır. Kıbrıs Türk Cemaatinin siyasi havasını berraklığa kavuşturmak ve Cemaat içinde hakiki demokrasinin -ki ancak sevgi ve saygı üzerine kurulabilir- yerleşmesini sağlamak için ilk şart işte budur. Anavatanın bütün Kıbrıslı Türklerden bu şarta uymalarını istemek en sarih hakkıdır. Ama bu şartı istemenin dışında, demokrasiye kavuşmuş olan Anavatanın, bundan böyle Kıbrısta hiçbir şahsiyeti diğerlerine tercih etmeyeceği, hiç kimseyi açıkça veya el altından tutmayacağı da muhakkaktır. Anavatanda olduğu gibi, Kıbrıs Türk Cemaati içerisinde de her şey serbest seçimle halledilecektir. Kaybeden kazananın Cemaati idare etme hakkına, kazanan da kaybedenin kendisine muhalefet etmek ve kendi yerine geçmek için çalışmak hakkına hürmet edecektir. Anavatan, Kıbrıs Türk Cemaatinin serbestçe seçeceği şahsı -Dr. Küçük olsun, Denktaş olsun Dr. İhsan Ali olsun veya başka biri olsun- tutacaktır. Anavatan bunun için Kıbrısta tasfiye yapmayacaktır. Tasfiye yapıp yapmamak Kıbrıs Türklerinin kendilerine ait bir iştir. Onun intihabı, Türklüğün ve Anavatanın da intihabı demektir.

T İ Y A T R O

Devlet Tiyatrosu

"Oldipus"tan bir sahne
Yeni sahnelerde

Bir turnenin hikâyesi

27 Mayıs sabahı Parisin Orly hava meydanında Ankaraya dönmek üzere uçağa binmeğe hazırlanan iki Türk, Türkiyede Silâhlı Kuvvetlerin iktidarı ele aldığını, meydanların muvakkaten kapatılmış olduğunu, bu yüzden o günkü Paris - Ankara seferinin iptal edildiğini öğrenince hem sevindiler, hem derin düşüncelere daldılar. Sevindiler, çünkü hürriyet güneşi yeniden doğuyordu. Düşünceye dalmalarının sebebi ise başkaydı: Aylardanberi mühim bir teşebbüsü gerçekleştirmeğe çalışmışlar, yıllardan beri devam eden ve tiyatromuzun iştiraki bir türlü sağlanamayan Paristeki Milletler Tiyatrosu faaliyetine bu yıl Devlet Tiyatrosunun katılması işini kuvveden fiile çıkacak hale getirmişlerdi. Bu iki insandan biri Devlet Tiyatrosu umum müdürü ve rejisör Cüneyt Gökçerdi. Diğeri ise bir tiyatro münekkidiydi.

Tiyatromuzun, kuruluşundan bu yana, varlığını ve gerçekleştirmeğe muvaffak olduğu ilerlemeleri Avrupa sanat merkezlerinde, milletlerarası bir kriterium önünde göstermek fırsatını bulamadığına üzülen, bu fırsat verildiği takdirde tiyatromuz için faydalı neticeler elde edilebileceğine de inanan bu iki sanat adamı, bu konuda, bir müddettenberi fikir birliği kurmuşlar, bu fırsatın yaratılması için ellerinden gelen her şeyi yapmıya karar vermişlerdi. Cüneyt Gökçer daha geçen yıldan, Paristeki Milletler Tiyatrosuna müracaat ederek Devlet Tiyatrosunun bu yıl yapılacak faaliyete iştirak arzusunu bildirmiş, müspet cevap alınca da programda yer ayrılmasını istemişti. Fakat birkaç ay önce Devlet Tiyatrosuna ayrılan günlerin Basın Yayın Umum Müdürlüğünce bir folklor ekibinin gösterileri için kullanılmasına karar verildiğini hayretle görmüş, bu günlerden ikisinin olsun Devlet Tiyatrosuna bırakılmasını temin edinceye kadar haftalarca uğraşmış, ilgili makamlara dil dökmek zorunda kalmıştı. Sonra işin mali ciheti vardı. Paris turnesi, Opera bölümünün son İstanbul turnesinden daha ucuza malolduğu halde, umum müdür, bu turne masraflarının mühim bir kısmını olsun bütçesine yüklemek istememişti. Bu maksatla Yenişehirde açmıya hazırlandığı 5. Devlet sahnesinin, "Yeni Sahne" nin reklâm yerlerinden faydalanarak büyük bankalardan hatırı sayılır yardımlar sağlamıştı.

Nihayet idari ve mali imkânlar bulunmuş, turnenin yapılmasına karar verilmiş, hattâ Paris dönüşü Atinaya uğranarak 3500 kişilik Herodus Atticus Açık Hava Tiyatrosunda iki "Kral Oldipus" temsili verilmesi de kararlaştırılmıştı. İşte Cüneyt Gökçer, bu karardan sonra, Atina ve Parise giderek ilgili sanat müesseseleri ve adamlarıyla ilk temasları yapmış, gerekli anlaşmaları imzalamış, tarihleri kesin olarak tesbit etmiş, reklâm ve propaganda işlerini düzenlemiş, teknik şartları yerinde incelemiş, hattâ 60 kişilik heyet için otellerde önceden yer ayırtmış, ilk parti dekorları. Paristen verdiği talimatla, trene koydurup yola bile çıkartmıştı. Şimdi bütün bu gayretler, bu hazırlıklar ne olacaktı?

"Taahhütlerimize sadık kalacağız!"

29 mayıs akşamı Romadan kalkan ilk Türk uçağıyla Ankaraya dönen iki tiyatro adamının zihinlerini en çok meşgul eden sual buydu. Ama yeni hükümet erkânıyla yaptıkları ilk temaslarda tiyatromuzun giriştiği bu mühim sanat teşebbüsünün müsbet karşılandığını, Milli Birlik Komitesinin iktidarı ele alır almaz ilân ettiği ve daha Pariste iken gazetelerde manşet halinde okudukları "taahhütlerimize sadık kalacağız!" düsturunun düşüncelere hâkim olduğunu se-

vinerek gördüler. Fakat ortaya malî müşkiller çıkıyordu. Sabık iktidar Devlet hazinesini tam takır bir halde bırakmıştı... Merkez Bankasının döviz portföyü de aynı durumda ise Paris turnesinin gerektirdiği dövizli masrafları karşılamak nasıl mümkün olabilecekti?

Bu müşkülü de kısmen olsun gidermek için Devlet Tiyatrosu Umum Müdürü turne masraflarını mümkün mertebe kıstı. Dönüşte Atinada verilmesi düşünülen temsillerden vaz geçildi, trupun Paristeki ikameti, prova ve temsil günleri dahil beş güne sığdırıldı, ikinci parti dekor ve kostümlerin tiyatronun kamyonu ile kara yolundan Parise götürülüp getirilmesi kararlaştı. Bu suretle dövizli masraflar asgari hadde indirildi. Yeni Millî Eğitim, Dışişleri ve Maliye Bakanlarının maddî imkân bulunur bulunmaz tasvibetmekte tereddüt etmedikleri bu sanat hareketinin gerçekleşmesine Millî Birlik Komitesi de derhal müsaade etti. Böylece İhtilâlin ikinci haftasında, süratle yapılması gereken binlerce âcil iş arasında ve karşılaşılan güçlükler içinde Millî Birlik Komitesi, Devlet Tiyatrosunun giriştiği taahhütlere sadık kalmasını ve Paris temsillerini vermesini uygun buluyordu. Bu davranış, memleketin mukadderatına hâkim olan Silâhlı Kuvvetlerin tiyatromuza, milletlerarası sanat hareketlerine verdiği büyük değeri, ehemmiyeti de açıkca gösterniş oluyordu.

Milletler Tiyatrosu nedir?

Milletler Tiyatrosu, 1954 de başlamış olan, Paris Tiyatro Festivalinden doğmuştur. İtalyan, Çin, Doğu Almanya ve Yunan tiyatrolarının katıldığı 1. ve 2. Paris Festivalinin gördüğü rağbet üzerine, Parisi bütün milletlere ait tiyatroların buluştuğu ve kendi dilleriyle temsiller vermeğe geldikleri milletlerarası bir tiyatro faaliyetinin merkezi halîne getirmek fikri ortaya atıldı. Bu fikir, Milletlerarası Tiyatro Enstitüsünün 1956 daki Dubrovnik kongresinde, bu teşkilâta üye memleketler tarafından da benimsenip, Pariste bir Milletler Tiyatrosu kurulması hakkındaki karar sureti kabul edilince, büsbütün kuvvet buldu. Nihayet 1957 de Fransız Dışişleri ve Maliye Bakanlıkları ile Güzel Sanatlar Umum Müdürlüğü ve Paris Belediyesi arasında varılan bir anlaşma sonunda Milletler Tiyatrosu doğdu. Temsiller için de Paris Belediyesinin malı olan Sarah Bernhardt tiyatrosu tahsis edildi.

Milletler Tiyatrosunda temsil verecek çeşitli memleketlere ait tiyatro toplulukları, prensip itibariyle diplomatik yollardan dâvet edilmektedirler. Fakat bunların seçimi Umum Müdüre bırakılmıştır. O da bu hususta ilgili sanat teşekkülleri, bilhassa Milletlerarası Tiyatro Enstitüsünün millî merkezlerile istişare ettikten sonra kesin bir karara varmaktadır.

İştirak şartları ise şunlardır: Milletler Tiyatrosu Parise gelip temsiller verecek heyetlere Sarah Bernhardt tiyatrosunu ve sahnesini, bütün personeliyle parasız olarak vermektedir. Bütün propaganda, reklâm masrafları Milletler Tiyatrosuna aittir. Misafir heyetler ancak yol masraflarını, sanatkârlarının ücretlerini ve Paristeki ikametlerini temin etmekte, dekor ve kostümlerini kendileri getirmekte, buna mukabil temsillerden elde edilen hasılatı, vergiler düşüldükten sonra, tamamiyle almaktadırlar.

Milletler Tiyatrosunda mevsim 4-6 ay sürmekte ve temmuz ayı sonlarında nihayet bulmaktadır. 1960 mevsimine 18 millet, 22 trupla, 28 eser tanıtarak iştirak etmektedir. 1954 - 59 yılları arasında Milletler Tiyatrosunda verilen temsillerin sayısı 47 den 129 a, seyirci miktarı da 25.000 den 100.000'e yükselmiştir. Umumî yekûna göre 6 senede Milletler Tiyatrosunda 34 millet, 117 trupla ve 154 eserle 523 temsil vermiş ve bu temsilleri 426.000 seyirci görmüştür.

Bize ayrılan günler

Bu yıl Milletler Tiyatrosu programında memleketimiz ilk defa yer almaktadır. Program şöyle tesbit edilmiştir: 22 - 23 Haziran akşamları bir folklor ekipi halk türküleri ve halk oyunları gösterileri yapacaktır. 24 ve 25 Haziran akşamları da Devlet Tiyatrosunun temsillerine ayrılmıştır.

Devlet Tiyatrosu 24 Haziran akşamı Sophokles'in "Kral Oidipus" tragedyasını, 25 Haziran akşamı da Orhan Asenanın "Hurrem Sultan" piyesini temsil edecektir. Türkçe bilmeyen yabancı seyirciler her iki temsili de kulaklıklar vasıtasıyla ve tiyatronun stüdyosundan verilen fransızca tercümelerinden takib edebileceklerdir. Bu maksatla "Hurrem Sultan" piyesi Tahsin Saraç tarafından Fransızcaya tercüme edilmiştir. Millî Eğitim Bakanlığı bu tercümeyi Paris temsillerine yetiştirmek üzere kitap halinde basmaktadır.

"Hürrem Sultan" Devlet Tiyatrosunda
Paris yolunda

Devlet Tiyatrosu bu turneye 62 kişilik bir sanatkâr, idareci ve teknisyen kadrosuyla çıkmaktadır. İdarecilerle teknisyenlerden bir kısmı şimdiden son hazırlıkları yapmak üzere Parise hareket etmişlerdir. "Hürrem Sultan" yazarı Orhan Asena da eserinin Paris temsilinde bulunmak üzere Fransaya gidecektir. Sanatkârlar D.H.Y.na ait bir uçakla 21 Haziranda Ankaradan Parise hareket edecekler ve 26 Haziranda gene uçakla Ankaraya dönmüş olacaklardır.

KİTAPLAR

Akıllı Maymunlar

(Ümit Yaşar Oğuzcanın taşlama şiirleri, Ümit Yayınları P.K. 666, Güzel İstanbul Matbaası, Ankara, 1960, 104 sayfa 500 kuruş)

"Ümit Yaşar Oğuzcan, şiirin altın çağında yetişmiş bir şair. Bir istidat olduğunu isbat ettiği ilk kitabı İnsanoğlu'ndan bu yana 11 şiir kitabı vermiş. Belki bir bu kadar kitabı dolduracak şiiri de neşredilmemiş duruyor. Hele bir tanesi var ki, neşredilse şiir dünyasını yerinden oynatabilir. Ümit, Nefiden bu yana yazılmış en güzel hicivleri yazmış. Yazmış ama, devrinin insanı olarak neşredilmesi mümkün değil. Sadece eş dost meclislerinde okunuyor, ağızdan ağıza, kulaktan kulağa fısıldanıyor.

Bunlar öyle hicivler ki, ne şair Eşrefinkiler gibi zaman zaman küfre, ne Nefinin veya Neyzen Tevfikinki gibi argoya ve müstehçenliğe düşüyor. Ama gelin görün ki bunları dahi neşretmek mümkün değildir."

Yukarıdaki satırlar AKİS'in 1 Şubat 1960 tarihli sayısından alınmıştır ve şimdi yeni çıkarılmış bir kitabın, "Akıllı Maymunlar"ın arka kapağını süslemektedir. 27 Mayıs 1960 sabahına kadar imkânsız görünen şey imkân dahiline girmiş, Oğuzcanın 1955 yılından beri ağızdan ağıza, kulaktan kulağa yayılan taşlamaları kitap halinde basılmıştır. Devri sabıkın en güzel hicvini teşkil eden bu şiirler dikkatle okunursa, şairin daha dünden bu günü ne kadar iyi gördüğü hayretle müşahede edilir.

Şimdiye kadar 12 kitap yayınlamış ve son yıllarda iyiden iyiye kuraklaşmış bulunan şiir vahasında ender rastlanan ümit kaynaklarından biri olan Ü.Yaşar Oğuzcanın edebî değeri hakkında bu güne kadar bir hayli mürekkep harcanmıştır. Onun için burada "Akıllı Maymunlar"ı bir tenkit ve teşhir neşterinin altına yatırmak yerine, okuyucuyu müsbet ve menfi taraflarıyla doğrudan doğruya "Akıllı Maymunlar"la baş başa bırakmak daha yerinde olacaktır. İşte 27 Mayıstan önce elden ele dolaşan ve şimdi "Akıllı Maymunlar"da yer alan "Kir" şiiri:

"Günlerden bir gün - Hamama gideceği tuttu - Sadrazam hazretlerinin - Bir yanında birinci veziri - Bir yanında ikinci veziri - Bir yanında üçüncü veziri - Sonra efendime söyleyeyim - Peşkircibaşısı - Nalıncıbaşısı - Sabuncubaşısı - Ve bir sıra yaveri - Binbaşısı - Yüzbaşısı - Onbaşısı - Velhasıl tam beşyüz kişilik kafile - Peştemal takıp girdiler hamama - Geçtiler kurnaların başına - Üçer beşer - Sadrazam deseniz - Kuruldu göbek taşına - Yan gelip yattı - Memleketin en ünlü tellâkları - Sardılar dört yanını - Kimisi elini kaptı, kimi bacağını - Bir keseleme, sürtme faslıdır başladı - Tamam oniki saat - Oniki ünlü tellâk - İncitmeden keselediler - Hazretin Mübarek vücudunu - Öylesine kir çıktı ki sormayın - Her biri nah parmağım gibi - Aman efendimiz bu ne kiri - Demeğe kalmadı - Keselerin altında eriyip gitti - Koskoca sadrazam - Bütün maiyet erkânı yerinden fırladı - Nittünüz devletliyi - Dediler tellâklara - Tellâklar cevap verdi: - Biz yıkadık, keseledik - Devletlinin kirden ibaret olduğunu bilemedik - Suç bizde değil - Neyliyelim - Kir bitti - Sadrazam elden gitti."

İşte Akıllı Maymunlardan bir başka şiir daha. "Hesap Dersi":

"Milyonlar hanesinde istifçiler vurguncular - Yüzbinler hanesinde sahtekârlar yalancılar - Onbinler hanesinde yağcılar sabuncular - Binler hanesinde hancılar hamamcılar - Yüzler hanesinde semerciler palancılar - Onlar hanesinde köylümüz efendimiz - Birler hanesinde biz, biz, biz."

İşte size bir de devri sabık kodamanının portresi. Şair kodamanın adını "X" diye geçiştirmiş. Çizilen tipe göre portrenin kime ait olduğunu bulmak okuyucuya kalıyor. Şiirin adı "Hayvanat Bahçesi":

"(X) adında birisi - Adam değil eşekarısı - Ne zevki var ne görgüsü - Ayının irisi - Köpeğin kirlisi - Mandanın kültürlüsü - Domuzun ta kendisi - Eşşeklik desen Allah vergisi - Bir daha gelmez dünyaya - Hayvanın bu türlüsü."

Kalkınma edebiyatı için yazılmış bir nazire, "Tüy":

"Bu düdük fabrikalarını biz kurmadık mı - Bu tezek fabrikalarını - Biz getirmedik mi köyünüze şu suyu - Söyleyin nankör herifler - Biz dikmedik mi vatan sathına - Bunca ağacı, bunca tüyü?"

İşte bir başka portre, adı "Papaz":

"Milletin elinde iki yedili - Sultanın elinde dört vale - Bir de papaz vardı - Millet rest çekince - Valeler kaçtı - Bir papaz kaldı ortada - Tek başına - Canbaz - Hilebaz - Madrabaz - Bir papaz."

Ü. Yaşar Oğuzcan
Hicivcibaşı

Radyonun Vatan Cephesine katılanlar ve Radyo Gazetesi üzerine yazılmış bir taşlama, adı "Markoni":

"Önce Markoni icad etti - Şu geveze kutuyu - Sonra biz icad ettik - Yeni baştan - Nutuk vermesini öğrettik ona - Çalım satmasını - Küfretmesini - Övünmesini öğrettik - Yalnız insan olduğumuzu - Öğretemedik gitti - Şu geveze kutuya."

Kuyruklar üzerine yazılmış bir başka taşlama, adı "Kuyruk":

"Bir yanda saadet kuyruğu - Bir yanda hürriyet kuyruğu - Yağ kuyruğu - Peynir kuyruğu - Et kuyruğu - Kopsun efendim kopsun - Ya Adnanın kuyruğu - Ya dananın kuyruğu."

Ümit Yaşar Oğuzcan "Kilit" adlı şiirinde şairce bağırıyor: "Ellerime kelepçe vur, - Ayaklarıma zincir - Ağzıma kilit - Seni öldürmeden."

Ümit Yaşar kitabının son bölümlerinden birinde yazdığı kıtaları da "dörtlükler" diye toplamış. İşte bunlardan bir kaçı:

"Kahve gibi, çay gibi inhisar oldu millet - Baştanbaşa hayali inkisar oldu millet - Demokrasi diyerek geldiniz iktidara - Sayenizde ademi iktidar oldu millet."

"Şu radyo canımıza kaç senedir tak eder - Dinlerken sabır taşıp kulak infilâk eder - Aziz vatan sathında bu ne biçim cephedir - Kediler telgraf çekip kuşlar iltihak eder."

"Kaçyüz senedir bekledi yoklukta bu millet - Yokluk bakımından yine bollukta bu millet - Hırsız yine baştacı, mürai yine zengin - Hâlâ bir ümit uğruna kuyrukta bu millet."

Türkiye

Sinemaya da hürriyet

Demokratik bir düzenin kurulması yolunda 27 Mayıs inkılâbıyla birlikte emin adımlarla yürümeğe başlıyan kutsal hareket, geçen haftanın başlarında Türk sinema adamlarını da bir araya getirdi. Bugün sinemayla uzaktan yakından ilgili herkesin gayet iyi bildiği şekilde, Türk sineması yirmi iki yıldan beri kahredici bir sansür baskısı altında bulunmaktaydı. Tipik bir polis zihniyetini temsil eden İtalyan mevzuatından aynen tercüme edilerek 1939 yılında yürürlüğe konulan "filmlerin ve senaryoların sansürü hakkındaki nizamnâme", belki de dünyanın en ağır sansür sisteminin Türkiyede yerleşmesine sebep olmuştu. Bir araya gelen Türk rejisör, prodüktör, senarist ve sinema yazarları Bayramın üçüncü günü yaptıkları bir toplantıda durumu gözden geçirerek, sansür konusunda yazılması sayfalar alacak şikâyetlerde bulunuyor ve nihayet topluca bir beyanname yayınlamağa karar veriyorlardı.

Kendisinden "yirminci yüzyılın sanatı" diye bahsedilen sinema, halka doğrudan doğruya hitabeden bir anlatım vasıtası olarak basın, radyo ve televizyonla birlikte bütün dünyada önemli bir mevkie sahipti. İki saat gibi kısa bir zaman içinde en önemli meseleleri bile en anlaşılır şekilde her cins seyirci karşısına getirebilen sinema, en azından basma tanınan hürriyetler kadar serbestliğe lâyıktı. Fransa, İngiltere, İtalya gibi devletler bugün sinemaya, çeşitli şekillerde devlet yardımında bulunmaktadırlar.

Anayasa ve hukuk dışı

Hâlâ bütün şiddetiyle tatbik edilmekte olan faşist İtalya menşeli Sansür Nizamnamemiz, Anayasamızda teminat altına alınmış bulunan fikir ve düşünme hürriyeti ile taban tabana zıt bir şekilde filmlerin muhtevasını sınırlandırmaktadır. Nizamnamede on fıkra içinde toplanan yasaklar "hukukla bağlı devlet" anlayışına tamamen sırt çevirmiş bir zihniyetin eseridir. Belki yürürlüğe konulduğu çağın ihtiyaçları göz önüne alınarak o sırada mazur görülebilecek olan yasaklar, 1950 sonrasındaki tatbikatı ile Türk sinemasını korkunç bir cendere içine almıştır. Son derece geniş bir alanda istenildiği gibi tefsir edilebilen "on yasak" D.P. iktidarının Sansür Kurulları tarafından sinemamızın gerçek Türkiyeyi anlatmasını önlemek için akıl ve hayâle gelmiyecek şekilde suiistimal edilmiştir. Daha senaryo safhasında başlıyan sansür kademe kademe tesirini büyüterek filmcilerin karşısına dikilmiş ve her devrin günlük temayüllerine göre sinemamız üzerinde bir baskı vasıtası haline getirilmiştir. Bugün yaşadığımız Türkiye'nin gerçeklerinden başka herşeyi anlatmakta olan soysuz, zavallı sinema D.P. iktidarının sansür anlayışının eseridir. Memleketi saran iktisadi sarsıntı ve rejim buhranıyla birlikte durmadan şiddetini de arttıran sansür, bizzat sansür heyetini bile rahatsız eder hale gelmiştir. Dünyanın her yerinde estetik unsurlarıyla filmlerin gözden geçirildiği bir kuruluş olan sansür müessesesi Türkiyede tamamen siyasî maksatlarla kullanılmıştır. Böylece Türk filmleri göbekli, mezarlı, mevlûtlu pespaye melodramlar olmaktan bir türlü kurtulamamıştır. Çizginin biraz üstüne çıkmağa çalışan bir senaryo, gerçek Türk hayatına bir katre olsun yaklaşmağa çabalıyan film, sansürün demir pençesi karşısında eriyip gitmiştir. Türkiye daha doğmadan öldürülmüş film senaryolarıyla dolu bir memlekettir.

"Sinemacısız" sansür

D.P. iktidarının sansür zihniyeti film leri gözden geçiren Sansür Kurullarına bir tek sinemadan anlıyan insan sokmamağa kadar gitmiştir. Nitekim şimdiki Sansür Kurulunda Emniyet Genel Müdürlüğünden, İçişleri Bakanlığından ve sinemayla en ufak bir ilgisi bulunmayan çeşitli makamlardan gelen üyelerden müteşekkil olduğu halde içlerinde sinema endüstrisi veya sanatıyla alâkalı bir kişi olsun yoktur. En azılı diktatörlükler bile işi bu kadar ileri götürmeğe cesaret edemezken, Demokrat Parti iktidarı yeryüzünde ilk "sinemacısız" sinema sansürünü kurmaktan kaçınmamıştır.

Kısacası, Türk sinemasının hukuki durumu en kaba hatlarıyla dahi gözden geçirildiği zaman ortaya çıkan gerçekler, demokrasi dışı bir zihniyetin varlığını derhal ortaya koyacaktır.

Türkiyede sinemayla uğraşanların dertleri hakikaten çok fazladır. Geçen salı günü yaptıkları toplantıda sinema adamlarımız şimdilik sadece sansür konusu üstünde ilgililerin dikkatini çekmenin bile, Türk sinemasına büyük faydası dokunacağı noktasında birleşmişlerdir.

Bu düşüncelerle kaleme alınan müşterek beyannâme, sinemamızın hürriyet ihtiyacını belirterek bugünkü sansür anlayışına en kısa zamanda son verilmesini istemektedir. Muhakkak ki Türk sinemasına da artık hürriyetini vermenin vakti gelmiştir.

45 Yıllık şöhret ve tecrübenin yarattığı kalite ve temiz servis
PENDİK
İSKELE GAZİNOSU
İSKELE GAZİNOSU
Her gün
nadide balık ve ıstakoz
ziyafet, toplantılar için
Telefon: 53 48 00/51
1960 sezonunda da
tam kadrosu ve
yeni tesisleriyle
emrinizdedir.